

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky a psychologie

Jazyková výchova v malotřídní mateřské škole

bakalářská práce

Language education in the nursery school

Pavλίna Voráčková

Vedoucí bakalářské práce

PaedDr. Eva Suchánková, Ph.D.

České Budějovice

2008

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích

Podpis studenta

Děkuji vedoucí bakalářské práce, PaedDr. Evě Suchánkové, Ph.D., za rady, připomínky a metodické vedení bakalářské práce.

Anotace.....	5
Úvod.....	6
Teoretická část	
1 Současné pojetí systému kutikulárních dokumentů.....	7
1.1 Obsah RVP vzhledem k jazykové výchově.....	10
1.1.1 Dítě a jeho tělo.....	11
1.1.2 Dítě a jeho psychika.....	13
1.1.3 Dítě a ten druhý.....	18
1.1.4 Dítě a společnost.....	20
1.1.5 Dítě a svět.....	22
2 Cíle jazykové výchovy ve vztahu k jazykovým rovinám.....	24
2.1 Foneticko fonologická rovina.....	24
2.2 Morfologicko syntaktická rovina.....	27
2.3 Lexikálně sémantická rovina.....	29
2.4 Pragmatická rovina.....	31
3 Jazykové kompetence dítěte předškolního věku.....	33
3.1 Metody pro rozvoj jazykových kompetencí.....	36
3.1.1 Realita.....	37
3.1.2 Hra.....	38
3.1.3 Práce.....	38
3.1.4 Obrázky a knížky.....	39
3.1.5 Pohádky a příběhy.....	40
3.1.6 Říkadla a básničky.....	40
3.1.7 Písničky.....	41
3.1.8 Kresba.....	42
3.1.9 Mluvní vzor a komunikace v rodině.....	42
3.1.10 Divadlo.....	43
3.1.11 Využití médií.....	44
3.1.12 Nácvik.....	44
Praktická část	
4 Cíle výzkumné sondy	46
5 Charakteristika šetřeného vzorku.....	47
6 Metody a metodika šetření.....	48
7 Stanovené hypotézy.....	50
8 Výsledky šetření.....	52
Závěr.....	60
Shrnutí.....	63
Seznam použité a citované literatury.....	64

Práce se zabývá postavením a významem jazykové výchovy v současném systému předškolního vzdělávání, sleduje zasahování jazykové výchovy do jednotlivých oblastí obsahu rámcově vzdělávacího programu předškolního vzdělávání, jazykové cíle vyvozené ze zjištěných poznatků, druhy činností probíhajících v mateřské škole. Na základě vztahu vyvozených cílů k jednotlivým jazykovým rovinám vymezuje jazykové kompetence dětí předškolního věku a metody používané k jejich rozvoji. Praktická část zjišťuje úroveň jazykové výchovy, vzhledem k jazykovým rovinám, u dětí předškolního věku v malotřídní mateřské škole.

Abstract:

The diploma work considers the position and importance of language pedagogy in present preschool educational system, follows its impact on the content in separate fields of preschool educational program, language goals deduced from acquired knowledge, types of activities in progress in nursery school. Based on the relationship of deduced goals to different language levels, sets language competence margins to preschool age children as well as methods used for their development. Practical section investigates the level of language education (with respect to language levels) of preschool age children in a “small-type” nursery school class.

Úvod

Jedním z prvních a nejdůležitějších dokumentů, které se zabývají systémem předškolního vzdělávání po roce 1989 je Národní program rozvoje vzdělávání v České republice „Bílá kniha“. V té se na straně 45 píše:

„Institucionální předškolní vzdělávání podporované výchovným působením rodiny, doplňuje je o specifické podmínky, rozvíjí je a obohacuje. Stává se tak místem, kde děti získávají především sociální zkušenosti, základní poznatky o životě kolem sebe, první podněty pro pokračující vzdělávání a celoživotní učení.

Předností institucionálního předškolního vzdělávání je odborné vedení dětí, cílevědomé vytváření vhodných podmínek pro jejich rozvoj a vzdělávání. V případě potřeby zde dochází ke kompenzaci nedostatků v uspokojování potřeb dítěte i v jeho rozvojové stimulaci. U znevýhodněných dětí jde o pomoc při vyrovnání rozdílů a při zvyšování jejich životních vzdělávacích šancí.“ (Bílá kniha, 2001.)

Z daného úryvku je jasně patrné, že předškolní vzdělávání (tedy i jazyková výchova, na kterou je má práce zaměřena) vychází a navazuje na rodinnou výchovu. Samotný fakt, že děti navštěvující MŠ dovršily věk 3 let, již předpokládá značný rozvoj řečových dovedností, komunikativních schopností i jazykových vědomostí. Hlavní náplní předškolního vzdělávání je na tyto základy navazovat, prohlubovat je a rozšiřovat. Jakou náplň má tato činnost v malotřídní mateřské školce - to jsou dnes zejména MŠ na okraji měst a nebo (jako v mém případě) MŠ v menších obcích, kde je složitější dostupnost a spojení s centrem města, ve kterém se nacházejí pedagogická centra, logopedická poradna a další zájmová zařízení pro děti.

Jakým způsobem a jakou formou se v předškolním zařízení pracuje s jazykovou výchovou, to se pokusím ve své práci popsat a v praktické části doložit zjištěnou úroveň jazykových znalostí u dětí předškolního věku.

Cílem práce je přiblížit postavení jazykové výchovy v současném systému předškolního vzdělávání a zjistit úroveň jednotlivých jazykových rovin u dětí předškolního věku navštěvující malotřídní mateřskou školu.

Teoretická část

1. Současné pojetí systému kurikulárních dokumentů

Změny a kurikulární dokumenty v letech 1990-2003

Změny ve společnosti se přirozeně promítly i do pojetí předškolní výchovy a ovlivnily je v cílové úrovni, v rovině obsahu, metod, podmínek, prostředků. Cíl předškolního kurikula, dosud převážně školsky didakticky formulovaný (vytvářet základy vědomostí a dovedností dětí, rozvíjet řeč, myšlení, zájem o hru, o přiměřenou práci a učení, přípravu na vstup do základní školy), byl v dokumentech nahrazen požadavkem „zabezpečit uspokojování přirozených potřeb dítěte a rozvoj jeho osobnosti“ ve spolupráci s rodinou a návaznosti na ni. Zdůrazňuje právo jedince na výchovu a vzdělání ve smyslu „podpory zdravého tělesného, psychického a sociálního vývoje dítěte a vytváření optimálních podmínek pro jeho individuální osobnostní rozvoj“ s tím, že předškolní výchova přispívá ke zvýšení sociálně- kulturní úrovně péče o dítě a vytváří předpoklady jejich pozdějšího vzdělávání.

V předškolním vzdělávání nastává zásadní proměna pedagogické orientace: tzv. předmětový model je postupně nahrazován modelem osobnostním (u zrodu stojí doc. PhDr. E. Opravilová, CSc). Model je charakterizován humanistickou orientací v pojetí dítěte, otevřeným vztahem k rodině a k počátečnímu vzdělávání, principem alternativnosti a individualizace a důrazem na situační učení, rozvoj komunikace, samostatnost dítěte a jeho tvořivou aktivitu. Tento model se stává východiskem dalšího rozvoje předškolní výchovy a vzdělávání.

Humanizace a demokratizace vzdělávacího prostředí byla provázena snahou snížit psychofyzickou zátěž předškolních dětí. Praktickým výsledkem jsou otevřenější partnerské vztahy, citlivější postoj k vychovávanému dítěti, respekt k přirozeným potřebám dítěte. Vyžádala si také změnu organizace: snížit počty dětí ve třídách, uvolnit režim dne, rozvolnit výchovný a vzdělávací program, zřizovat věkově heterogenní třídy, integrovat děti se speciálními potřebami, uplatňovat výrazněji skupinové a individuální činnosti, umožnit rodičům spoluúčast na předškolním programu, rozšířit nabídku aktivit a akcí, které lze v porovnání s běžným stavem považovat za nadstandardní. Výčet aktivit byl poměrně bohatý: logopedická péče, seznamování s cizím jazykem, hra na flétnu, předplavecký výcvik, výtvarné kroužky, kroužky hudební, hudebně-pohybové a tělovýchovné cvičení, cvičení rodičů s dětmi, jóga...

Postupně bylo možné přihlásit se k alternativám vycházejícím z waldorfské a montessoriovské pedagogiky. Od r. 1994 lze pracovat i podle programu Začít spolu. Nejvyužívanějším se stává český projekt Zdravá MŠ , na který navazuje Kurikulum podpory zdraví v MŠ. Další nabídky: překlad španělského kurikula Šimon půjde do školy, čtyřdílné kurikulum Jaro- Léto-Podzim-Zima v MŠ podle PhDr. Evy Opravilové.

Velmi různorodá kvalita poskytovaného vzdělání vyvolala akutní potřebu existence kutikulárního dokumentu, který by stanovil koncepci školního vzdělávání a základní pravidla MŠ i přes různorodost programů. V květnu 2001 byl dokončen proces tvorby **Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV).**

„RVP PV určuje společný rámec, který je třeba zachovávat. Je otevřený pro školu, učitele i pro děti a vytváří tak podmínky k tomu, aby každá škola, resp. pedagogický sbor, jakákoli odborná pracovní skupina, profesní sdružení či každý jednotlivý pedagog mohli - za předpokladu zachování společných pravidel - vytvářet a realizovat vlastní školní vzdělávací program.“ (RVP 2004, str.6)

RVP PV byl vydán Opatřením ministryně školství, mládeže a tělovýchovy s účinností od 1. 3. 2005. Podle RVP PV postupují školy nejpozději od 1. září 2007, tzn. že mateřské školy si v průběhu školních let 2005-2007 postupně připravovaly své školní vzdělávací programy v souladu s principy a zásadami RVP PV.

RVP PV není jednotným programem, ale dokumentem, na jehož podkladě vytvoří pedagogové školní vzdělávací program podle specifických podmínek a možností každé MŠ.

Školní vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (dále jen ŠVP) je povinný pedagogický dokument. Dle školského zákona má odpovědnost za vytvoření ŠVP ředitel školy; ředitel školní program také vydává. ŠVP je dokumentem veřejným a jako takový je přístupný České školní inspekci a měl by být přístupný jak odborné tak, i laické veřejnosti. Musí být proto ředitelem zveřejněn na přístupném místě, ředitel je povinen jeho znění projednat se zřizovatelem a seznamovat s ním rodiče dětí, popřípadě některé části s rodiči projednat.

Na základě ŠVP si vytvářejí pedagogové pro své třídy **třídní vzdělávací program (dále jen TVP)**, který je rozpracován, upraven a naplňován ve vztahu ke konkrétní třídě dětí. Je to plán, který pomáhá pedagogovi v průběhu vzdělávacího procesu zajistit, aby vzdělávací obsah svým zaměřením odpovídal potřebám, možnostem a zkušenostem dětí ve třídě, aby se odvíjel od nejbližšího a známého ke vzdálenějšímu a neznámému, aby již osvojené poznatky a dovednosti byly postupně prohlubovány a dále rozvíjeny.

1.1 Obsah rámcově vzdělávacího programu vzhledem k jazykové výchově

Obsah předškolního vzdělávání představuje prostředek vzdělávání dítěte. Je vymezen tak, aby sloužil k naplňování vzdělávacích záměrů a dosahovaných cílů. Stanovuje se pro děti od 3 do 6(7) let.

RVP formuluje základní výběr obsahu, který musí být povinně zakomponován ve vzdělávacím programu zpracovaném mateřskou školou.

Obsah RVP PV je uspořádán do 5 oblastí, které zahrnují oblast biologickou, psychologickou, interpersonální, sociálně- kulturní, environmentální. Každá oblast pak zahrnuje dílčí cíle, vzdělávací nabídku a očekávané výstupy.

Tyto oblasti nazvané Dítě a jeho tělo, Dítě a jeho psychika, Dítě a ten druhý, Dítě a společnost, Dítě a svět se pokusím vystihnout pouze z hlediska vlivu na jazykovou výchovu dětí.

Každou oblast popíši z hlediska:

- obecné charakteristiky
- charakteristiky k jazykové výchově
- dílčích cílů (vyjadřují, co by měl pedagog v průběhu vzdělávání sledovat, co by měl u dítěte podporovat)
- vzdělávací nabídky (jako soubor praktických i intelektových činností, popřípadě příležitostí, které dětem nabízím)
- očekávaných výstupů (výčet schopností, dovedností, vědomostí a návyků, které dítě na konci předškolního věku zpravidla má)
- rizik (co ohrožuje úspěch vzdělávacích záměrů pedagoga)

1.2.1 Dítě a jeho tělo

Obecná charakteristika: rozvoj a stimulace neurosvalového vývoje dítěte, podpora fyzické pohody, zlepšovat tělesnou zdatnost i pohybovou kulturu dětí.

Charakteristika k JV: rozvoj slovní zásoby v oblasti lidského těla, jeho částí, funkcí a významů, orientace v základním názvosloví sportů a tělesných aktivit a jejich vlivu na zdraví.

- Dílčí cíle:- osvojení si názvosloví částí lidského těla, jejich poloh a funkcí
- osvojení si poznatků o lidském těle, jeho funkcí
 - poznávání a uvědomování si vlivu pohybových činností na zdraví člověka
 - upevňování hygienických návyků
 - vytváření zdravých životních návyků, zdravého životního stylu a jejich zpětná vazba na jejich důležitost

Vzdělávací nabídka:

- činnosti zaměřené na poznávání lidského těla a jeho částí (pohybové hry, smyslové hry, dramatizace, pantomima, cvičení...)
- příležitosti a činnosti směřující k ochraně zdraví, osobního bezpečí a vytváření zdravých životních návyků (rozhovory, vyprávění, četba příběhů, osobní zkušenost, příklad...)
- činnosti a příležitosti směřující k prevenci úrazů (při hrách, pohybových činnostech, dopravních situacích, při setkání s cizími lidmi...), k prevenci nemocí, nezdravých návyků a závislostí (pozorování okolí, práce s knihou, média, vzájemná komunikace na téma...)
- příležitosti a činnosti upevňující hygienické návyky a jejich důležitost (vzor pedagoga, encyklopedie, beseda s lékařem, návštěva zubní ordinace...)

Očekávané výstupy:

- zvládnout základní pohybové dovednosti (lokomotorického i nelokomotorického charakteru, jemnou i hrubou motoriku, orientaci v prostoru, koordinace vztahu ruka oko) a s nimi související názvosloví
- zvládat běžné i méně běžné způsoby pohybu v různých prostředích a komunikovat o nich (led, sníh, písek, les, bláto, voda...)
- vědomě napodobit jednoduchý pohyb podle vzoru a přizpůsobit jej podle pokynu
- zvládnout sebeobsluhu, používat základní hygienické návyky a zdravotně preventivní návyky (umí se oblékat, orientuje se v názvech oblečení, umí vyjádřit pocity a stavy - hlad, žízeň, teplo, strach, nejistota...)
- umí pojmenovat některé části těla (včetně pohlavních orgánů), zná jejich funkci, má povědomí o lidském těle a jeho vývoji (narození, růst)
- zná základní pojmy užívané ve spojení se zdravím, s pohybem a sportem
- rozlišuje co prospívá zdraví a co mu škodí
- chová se tak, aby v situacích pro dítě běžných a jemu známých neohrožovalo zdraví, bezpečí a pohodu svou i druhých
- má povědomí o některých způsobech ochrany osobního zdraví i bezpečí a možnostech při hledání pomoci (na koho se obrátit, jak přivolat, co dělat...)
- zacházet a pojmenovat běžné předměty denní potřeby, hračky, drobné nástroje, pomůcky, sportovní náčiní a nářadí, výtvarné pomůcky a materiály, jednoduché hudební nástroje, běžné pracovní pomůcky.

Rizika:

- nedostatečný respekt k individuálním potřebám dětí (k potřebě spánku, odpočinku, pohybu, látkové výměny, k potřebě soukromí, apod.)
- nedostatek nebo zkreslené základní informace o lidském těle, jeho růstu a vývoji, o funkci některých orgánů, o zdraví i možnostech jeho ohrožení, způsobech ochrany zdraví a bezpečí
- nevhodné vzory v chování a jazykovém vyjadřování dospělých v prostředí mateřské školy
- nedostatečně připravené prostředí i pedagog
- necitlivé vedení a upozorňování na nesprávnou výslovnost

- nedostatečné procvičování a cvičení správné výslovnosti

1.2.2 Dítě a jeho psychika

Obecná charakteristika: podporovat duševní pohodu, psychickou zdatnost a odolnost dítěte, rozvoj intelektu, jazyka a řeči, poznávacích procesů a funkcí, jeho citů a vůle, stejně tak sebepojetí a sebevyjádření.

Charakteristika k JV: nejdůležitější oblast, podněcuje rozvoj všech psychických okruhů (poznávací, citový i volní), bez jejichž komplexního rozvoje by se jazyk, řeč i komunikace špatně vyvíjely.

Tuto oblast lze rozčlenit na tři „podoblasti“:

- Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace
- Jazyk a řeč
- Sebepojetí, city a vůle

Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace

Dílní cíle: - rozvoj smyslového vnímání

- zpřesňování a kultivace přechodu od konkrétně názorného myšlení k myšlení slovně - logickému (pojmovému)
- rozvoj paměti a pozornosti, přechod od bezděčných forem těchto funkcí k úmyslným
- rozvoj tvořivosti (tvořivého myšlení, řešení problémů, tvořivému sebevyjadřování)
- vyjádření pozitivního vztahu k intelektuálním činnostem a k učení, podpora a rozvoj zájmu o učení
- vytváření základů pro práci s informacemi - mluvené, tištěné i psané podobě

Vzdělávací nabídka:

- rozhovor o výsledku pozorování přírodních, kulturních i technických objektů i jevů v okolí dítěte
- určování a pojmenování běžných objektů a předmětů, jejich vlastností (velikost, barva, tvar, materiál, dotek, chuť, vůně, zvuky), jejich charakteristických znaků a funkcí
- konkrétní manipulace s předměty a materiály (porovnávání, třídění, přiřazování, odhad, uspořádání)
- spontánní hra, volné hry a experimenty s předměty a materiálem
- hry podporující představivost, tvořivost a fantazii (výtvarné, hudební, taneční, konstruktivní, kognitivní..)
- řešení myšlenkových i praktických problémů, hledání různých variant a řešení
- činnosti zasvěcující dítě do časových pojmů a vztahů souvisejících s denním řádem, běžnými proměnami a vývojem a přibližující dítěti přirozené časové i logické posloupnosti událostí, dějů, příběhů apod.

Očekávané výstupy:

- záměrně používat a pozorovat všemi smysly okolí, všítmat si (nového, změněného, chybějícího)
- vést jednoduché úvahy, přemýšlet o čem jsou a vyjádřit své myšlenky
- určit a zaměřit se na to, co je z poznávacího hlediska důležité (odhadovat podstatné znaky, vlastnosti předmětů, rozdíly, podobu apod.)
- chápat základní číselné a matematické pojmy a používat je podle potřeby
- orientovat se a chápat prostorové pojmy (vpravo, vlevo, nahoře, dole, uprostřed, před, za, pod, nad, vedle, mezi, apod.), elementární časové pojmy (teď, dnes, včera, zítra, ráno, večer, jaro, léto apod.)
- naučit se nazpaměť krátké texty, úmyslně si zapamatovat a vybavit
- postupovat a učit se podle instrukcí a pokynů
- vyjadřovat vlastní představy a fantazii v tvořivých činnostech i ve slovních výpovědích k nim

Rizika:

- omezený prostor pro slovní vyjádření a uplatnění představivosti
- nedostatek porozumění a ocenění úspěchu či úsilí
- převaha slovního poučování a vysvětlování
- příliš racionální, hotový a uzavřený výklad světa
- nedostatek času a prostředků na spontánní hru, k jejímu rozvinutí a dokončení

Jazyk a řeč

Dílčí cíle: - rozvoj komunikativních dovedností (verbálních i neverbálních) a kultivovaného projevu

- rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností receptivních (vnímání, naslouchání, porozumění) i produktivních (výslovnost, vyjádření pojmů, mluvního projevu, vyjadřování)
- osvojení si některých dovedností a poznatků, které předcházejí čtení a psaní
- rozvoj zájmu o všechny podoby jazyka, zejména psanou, i další formy sdělení: verbální i neverbální (výtvarné, hudební, pohybové, dramatické)

Vzdělávací nabídka:

- komentování zážitků a aktivit, vyřizování jednoduchých vzkazů
- samostatný slovní projev na určité téma
společné diskuse, rozhovory, individuální a skupinová konverzace
- poslech čtených a vyprávěných pohádek a příběhů, sledování divadelních příběhů a pohádek
- artikulační, řečové, sluchové a rytmické hry, slovní hádanky, hry se slovy, vokální činnosti
- vyprávění toho, co dítě slyšelo nebo shlédlo
- přednes, recitace, zpěv, dramatizace
- prohlížení a „čtení“ knížek
- činnosti a příležitosti seznamující děti s různými sdělovacími prostředky (noviny, časopisy, knihy, audiovizuální technika, počítačová technika)
- hry a činnosti zaměřené na poznávání a rozlišování znaků, používání gest

Očekávané výstupy:

- ovládat dech, tempo řeči i intonaci, správně vyslovovat
- pojmenovat většinu toho, čím je obklopeno
- vyjadřovat samostatně a smysluplně myšlenky, nápady, pocity, mínění a úsudky ve shodně zformulovaných větách
- domluvit se slovy i gesty, improvizovat
- vést rozhovor (naslouchat druhým, vyčkat, až druhý dokončí myšlenku, sledovat řečníka i obsah, ptát se)
- porozumět slyšenému (sledovat děj, zachytit hlavní myšlenku)
- učit se nová slova a aktivně je používat (ptát se na slova, kterým nerozumí)
- sledovat a vyprávět příběh, pohádku
- naučit se z paměti krátké texty (reprodukovat říkanky, pohádky, písničky, zvládnout jednoduchou dramatickou úlohu)
- chápat slovní vtíp, nadsázku a humor
- popsat situaci (skutečnou i podle obrázku)
- sluchově rozlišovat začáteční a koncové slabiky a hlásky ve slovech
- utvořit jednoduchý rým
- rozlišovat některé obrazové symboly (piktogramy, orientační a dopravní značky, označení nebezpečí apod.) a porozumět jejich významu i jejich komunikační funkci
- sledovat text zleva doprava
- poznat napsané své jméno
- projevovat zájem o knížky, soustředěně poslouchat četbu, hudbu, sledovat divadlo, film, používat telefon

Rizika:

- komunikačně chudé prostředí, omezující běžnou komunikaci mezi dětmi i s dospělými
- špatný jazykový vzor
- málo příležitostí k samostatným řečovým projevům (spontánním i řízeným)
- slabá motivace k řečovým projevům

- vytváření komunikativních zábran (necitlivé nucení k hovoru, nerespektování dětského ostychu vedoucího k úzkosti a strachu dítěte)
- omezený přístup ke knížkám
- časově a obsahově nepřiměřené využívání audiovizuální i počítačové techniky, nabídka vhodných programů
- nedostatečná pozornost k rozvoji dovedností předcházejících čtení a psaní

Sebepojetí, city a vůle

Dílčí cíle: - rozvoj schopnosti citové vztahy vytvářet, rozvíjet je, plně prožívat

- rozvoj poznatků, schopností a dovedností umožňující pocity, získané dojmy a prožitky vyjádřit (verbálně i neverbálně)
- rozvoj pozitivních citů ve vztahu k sobě (uvědomování si vlastní identity, získávání sebevědomí, sebedůvěry, osobní spokojenosti)
- získávání schopnosti záměrně řídit svoje chování a ovlivňovat vlastní situaci

Vzdělávací nabídka:

- spontánní hra
- činnosti nejrůznějšího zaměření vyžadující a umožňující samostatné vystupování, vyjadřování, obhajování vlastních názorů, rozhodování a sebehodnocení
- cvičení organizačních dovedností
- estetické a tvůrčí aktivity (dramatické, slovesné, výtvarné, literární apod.)
- sledování pohádek a příběhů obohacující citový život dítěte
- hry na téma rodiny, přátelství apod.
- záměrné pozorování a činnosti zaměřené na poznávání různých lidských vlastností, čím se od sebe liší a čím jsou si podobní
- dramatické činnosti (předvádění a napodobování různých typů chování člověka v různých situacích), mimické vyjadřování nálad

Očekávané výstupy:

- zaujímat vlastní názory a postoje a vyjadřovat je
- vyjádřit souhlas či nesouhlas, říci „ne“ v situacích, které to vyžadují, odmítnout se podílet na nedovolených či zakázaných činnostech apod.
- učit se hodnotit svoje osobní pokroky či neúspěch
- zorganizovat hru
- těšit se a vyjádřit radost z hezkých a příjemných zážitků, z přírodních i kulturních krás i setkávání se s uměním
- zachytit a vyjádřit své prožitky (slovně, výtvarně, pomocí hudby, hudebně pohybovou či dramatickou improvizací apod.)

Rizika:

- nedostatek možností projevovat vlastní city, sdělovat citové dojmy a prožitky a hovořit o nich
- málo vlídné, nevstřícné, strohé a málo přátelské prostředí, kde dítě nenalézá dostatek lásky a porozumění
- nepřiměřené nároky na dítě, časté negativní hodnocení, kdy dítě opakovaně prožívá pocit selhání a neúspěchu
- nedostatečné uznání a oceňování úsilí či úspěchu dítěte
- nevhodné vzory a modely chování (netaktní komunikace, nedostatek sociálního cítění, ohleduplnosti a tolerance, necitlivé vztahy a postoje okolí)
- nedostatečná motivace dětí k jejich sebevyjádření

1.2.3. Dítě a ten druhý

Obecná charakteristika: podporovat utváření vztahů dítěte k jinému dítěti či dospělému, zajišťovat pohodu těchto vztahů

Charakteristika k JV: obohacovat, posilovat a kultivovat vzájemnou komunikaci v interpersonální oblasti

- Dílčí cíle: - rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností verbálních i neverbálních
- osvojení si elementárních poznatků, schopností a dovedností důležitých pro navazování a rozvíjení vztahů dítěte k druhým lidem
 - posilování prosociálních postojů

Vzdělávací nabídka:

- běžné verbální i neverbální komunikační aktivity dítěte s druhým dítětem i s dospělým
- společná setkání, povídání, sdílení a aktivní naslouchání druhému
- společenské hry a společné aktivity různého zaměření
- přirozené i modelové situace, při nichž se dítě učí přijímat a respektovat druhého
- hry a činnosti, které vedou děti k ohleduplnosti k druhému, k ochotě střídat se, pomoci mu, vyřešit vzájemný spor apod.
- činnosti zaměřené na poznávání prostředí, v němž dítě žije – rodina (členové v rodině a vztahy mezi nimi, komunikace v rodině) - mateřská škola (atmosféra, vztahy mezi dětmi i dospělými, kamarádství)
- vyprávění, četba a poslech pohádek, příběhů a zážitků s etickým obsahem a poučením

Očekávané výstupy:

- navazovat kontakt s dospělým, kterému je dítě svěřeno do péče, překonat stud, komunikovat s ním vhodným způsobem, respektovat ho
- přirozeně a bez zábran komunikovat s druhým dítětem, navazovat a udržovat dětské přátelství
- využít možnosti odmítnout komunikaci, která je dítěti nepříjemná
- spolupracovat a komunikovat s ostatními
- vnímat a naslouchat co si druhý přeje, vycházet mu vstříc, nabídnout pomoc
- chovat se obezřetně při setkání s neznámými dětmi, staršími i dospělými jedinci, v případě potřeby požádat druhého o pomoc (pro sebe i pro jiné dítě)

Rizika:

- nedostatek pozitivních vzorů a příkladů prosociálního chování, málo vstřícné postoje dospělých k dítěti i k sobě navzájem
- nedostatek empatie, neposkytování empatické odezvy na problémy dítěte
- nevhodné typy vedení (ochranářský, autoritativní)
- nedůstojné jednání, zesměšňování, ponižování
- špatná formulace pravidel chování ve vztahu k druhému, nedodržování přijatých pravidel, špatný vzor
- soustředění pozornosti pouze na verbální formy komunikace

1.2.4 Dítě a společnost

Obecná charakteristika: uvést dítě do společenství ostatních lidí a do pravidel soužití s ostatními, seznámit s materiálními a kulturními hodnotami společnosti

Charakteristika k JV: pomoci dítěti osvojit si potřebné komunikativní dovednosti, návyky a postoje a umožnit mu aktivně se podílet na utváření společenské pohody ve svém sociálním prostředí

Dílčí cíle: - rozvoj schopnosti projevovat se autenticky, chovat se autonomně, prosociálně a aktivně se přizpůsobovat společenskému prostředí a zvládat jeho změny

- rozvoj základních kulturně společenských postojů, návyků a dovedností
- vytváření povědomí o existenci ostatních kultur a národností
- vytvoření základů aktivních postojů ke světu, k životu, pozitivní vztah ke kultuře a umění, rozvoj dovedností umožňujících tyto vztahy a postoje vyjadřovat a projevovat

Vzdělávací nabídka:

- spoluvytváření jasných a smysluplných pravidel soužití ve třídě

- tvůrčí činnosti slovesné, literární, dramatické apod. podněcující tvořivost a nápaditost dítěte, estetické vnímání i vyjadřování a tříbení vkusu
- receptivní literární, slovesné, výtvarné a hudební činnosti (poslech pohádek, příběhů, veršů, hudebních skladeb a písní, sledování dramatizací, divadelních scének)
- mimoškolní setkání s literárním, dramatickým, výtvarným i hudebním uměním, návštěvy kulturních a uměleckých míst a akcí zajímavých pro předškolní dítě
- hry a praktické činnosti uvádějící děti do světa lidí, jejich občanského života a práce (využití praktických ukázek z okolí dítěte, tématické hry seznamující dítě s různými druhy zaměstnání, řemesel a povolání, s různými pracovními činnostmi a předměty, praktická manipulace s nástroji a provádění jednoduchých pracovních úkonů a činností)
- aktivity přibližující dítěti svět kultury a umění a umožňující mu poznat rozmanitost kultur

Očekávané výstupy:

- uplatňovat a posilovat návyky v základních formách společenského chování ve styku s dospělými i s dětmi (zdravit, rozloučit se, poprosit, poděkovat, vzít si slovo až když druhý domluví, požádat o pomoc, uposlechnout pokyn apod.)
- porozumět běžným neverbálním projevům citových prožitků a nálad druhých
- adaptovat se na život ve škole (spolupodílet se na základních pravidlech jednání ve skupině a řídit se jimi, spolupracovat, komunikovat s ostatními)
- vyjednávat s dětmi i dospělými ve svém okolí, domluvit se na společném řešení
- utvořit si základní dětskou představu o pravidlech chování a společenských normách, co je v souladu s nimi a co je proti nim a ve vývojově odpovídajících situacích se podle této představy chovat (doma, v mateřské škole i na veřejnosti)
- vnímat a hodnotit své zážitky spojené s uměleckými a kulturními podměty

Rizika:

- nevhodný mravní vzor v okolí (jsou svědky nespravedlivého, nezdvořilého, hrubého, popř. agresivního chování) včetně nevhodných vzorů v médiích
- zvýhodňování a znevýhodňování některých dětí ve skupině
- schématické mravní hodnocení bez možnosti dítěte vyjádřit vlastní úsudek
- nedostatek příležitostí k nápravě jednání, které bylo proti pravidlům
- nevhodné formy komunikace (ironizování a znevažování)
- nevšímavost a přehlížení nevhodné komunikace a chování některých dětí
- schématické řešení konfliktů bez zjišťování příčin jejich vzniku
- chybějící informace o tom, jak se bránit před nebezpečím hrozícím od neznámých lidí

1.2.5 Dítě a svět

Obecná charakteristika: založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí

Charakteristika k JV: seznámit a vytvořit u dětí elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj k životnímu prostředí, základní orientace v pojmech a názvech spojených s environmentální oblastí

- Dílčí cíle:
- seznamování a komunikace o prostředí a místě, ve kterém dítě žije
 - poznávání jiných kultur
 - osvojení si vědomostí a poznatků potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně dítěte před jeho nebezpečnými vlivy
 - vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s živou a neživou přírodou, lidmi, společnostmi, planetou Zemí
 - rozvoj a obohacení aktivní i pasivní slovní zásoby o výrazy a pojmy spojené s ochranou životního prostředí počínaje v blízkém okolí a konče globálními problémy celosvětového dosahu

Vzdělávací nabídka:

- sledování a vyprávění o událostech v obci a účast na akcích, které jsou pro dítě zajímavé
- poučení o možných nebezpečných situacích a dítěti dostupných způsobech, jak se chránit (dopravní situace, kontakt se zvířaty, léky, jedovaté rostliny, nebezpečné objekty a jevy, požár, povodeň apod.), využívání praktických ukázek varujících dítě před nebezpečím
- hry a aktivity na téma dopravy, cvičení bezpečného chování v dopravních situacích, kterých se dítě běžně účastní
- práce s literárními texty, s obrazovým materiálem, využívání encyklopedií a dalších médií
- kognitivní činnosti (kladení otázek a hledání odpovědí, diskuse nad problémem, vyprávění poslech, objevování)
- poznávání ekosystémů (louka, les, rybník apod.) a pozorování životních podmínek a stavu životního prostředí
- využívání přirozených podnětů, situací a praktických ukázek v životě a okolí dítěte k seznamování dítěte s elementárními dítěti srozumitelnými reáliemi o naší republice

Očekávané výstupy:

- zvládat běžné činnosti a přiměřenou komunikaci v jednoduchých praktických situacích, které se v mateřské škole i doma opakují, reagovat přiměřeně a bezděčně doma i na veřejnosti (na ulici, na hřišti, v obchodě, u lékaře apod.)
- vědět jak se vyhnout nebezpečí, popřípadě kam se obrátit o radu a jak požádat o pomoc
- všimnout si změn a dění v nejbližším okolí, umět tyto změny popsat a upozornit na ně
- mít povědomí o významu životního prostředí (přírody i společnosti) pro člověka
- rozlišovat aktivity, které mohou zdraví okolního prostředí podporovat a které je mohou poškozovat, všimnout si nepořádků a škod, upozornit na ně

Rizika:

- nedostatečné a nepřiměřené informace
- nedostatečné, nepravdivé nebo žádné odpovědi na otázky
- špatný příklad dospělých (chování ohrožující životní prostředí, neekologické postoje, xenofobní chování, lhostejnost k problémům kolem sebe a neochota podílet se na jejich řešení)
- užívání abstraktních pojmů, předávání „hotových“ poznatků
- uzavřenost školy a jejího vzdělávacího programu vůči existujícím problémům a aktuálnímu dění

2 Cíle jazykové výchovy ve vztahu k jazykovým rovinám

Tyto cíle lze sledovat ve vztahu k jednotlivým jazykovým rovinám.

Co je to jazyková rovina?

Dílčí systém jazyka, charakterizovaný specifickými základními jednotkami

Základní jednotky: FONÉM - foneticko-fonologická rovina

MORFÉM - morfologicko-syntaktická rovina

SLOVNÍ ZÁSoba - lexikálně-sémantická rovina

VYJÁDRĚNÍ POSTOJŮ A EMOCÍ - pragmatická rovina

Jednotlivé roviny budou stručně charakterizovat a stanovím příslušné cíle .

2.1 FONETICKO FONOLOGICKÁ ROVINA

Foném= základní jednotka zvukové stavby jazyka schopná rozlišit význam

Zaměřuje se na zvukovou složku řeči, kvalitu jednotlivých fonémů, tj. znění jednotlivých hlásek i celkového hlasového projevu.

Na zpracování fonologické informace se podílí různé oblasti mozku, především korové oblasti levé hemisféry na rozhraní temenního, spánkového a týlního laloku, včetně sluchových a motorických center (Koukolník, 2001).

Tuto rovinu lze sledovat z hlediska vývoje dítěte nejdříve - jsou to jeho první hlasové projevy, mezi které patří samohláskové zvuky (např. EEE, ÁÁÁ,..), později jednoslabičné projevy (TA, TA, MA, JA, ...), jednoduchá slova vytvořená opakováním slabik (TATA, MAMA, BABA,...), jednoduchá slovní spojení v krátké větě (MAMA TAM, TATA DOMA,...), věty, větná souvětí, souvislé projevy a samostatné projevy.

Cíle vycházející z foneticko fonologické roviny:

1. Rozvoj a podpora dostatečné obratnosti řečového aparátu.

Ve 2.-3. letech má dítě po fyziologické stránce (bereme-li v úvahu normální fyziologický vývoj dítěte) všechny předpoklady pro rozvoj artikulace - jemná motorika mluvidel, koordinace artikulačního aparátu (jazyka, rtů, měkkého patra, horní i dolní čelisti).

Pozor na dostatečné uvolnění, rozcvičení a vhodný způsob cvičení obratnosti (hravou, nenásilnou formou).

Motoriku mluvidel nelze oddělit od obratnosti celkové a zejména rukou. Čím je dítě menší, tím jednodušší úkoly je třeba volit a hry pouze nabízet, nikdy nenutit. Vždy je nutné pohyb ukázat, nejen popsat.

Využíváme pouze napodobovacího reflexu, bez nároku na vědomě přesné provedení pohybu, vždy jen při hře, zcela nepravidelně.

- První skupina pohybů se týká *jazyka*. Jazyk má nejdůležitější úlohu při tvoření hlásek a tyto pohyby musí provádět velmi rychle a přesně. Nejlehčí je pohyb jazyka dopředu a dozadu z pusy ven (čertík), zleva doprava a zpět a nahoru dolů- olíznout horní a dolní ret, olíznout si bradu, zkusit dosáhnout na špičku nosu.. Podstatně těžší na koordinaci pohybů je pohyb jazyka do kruhu kolem rtů, na obě strany, doleva i doprava. Pokud se nedaří, je třeba nejprve počkat, až se podaří olíznutí horního a dolního rtu z koutku do koutku. Obzvláště se cvik daří, jsou-li rty namazané něčím dobrým (chut').
- Druhá skupina pohybů zlepšuje pohyblivost rtů, které mají důležitou úlohu zejména při tvoření sykavek, ale také u samohlásek. Nepoužívá-li člověk při artikulaci rty dostatečně a přesně, je řeč nezřetelná a špatně srozumitelná, přestože jsou hlásky tvořeny správně. Uvolnění rtů se popisuje špatně, ale je to hra, kterou

objeví každé mimino a brnká si o dolní ret prstem. Lze také zkoušet frkání koníka-
vzfukujeme vzduch přes volně sevřené rty, které při tom vibrují.

- Třetí cvik upevňuje patrohrtanový uzávěr. Jde o běžné kloktání vodou.
- Další cvičení je s jazykem, kdy se dítě snaží zvednout jazyk na dásně těsně za horními zuby (alveola). Snažíme se aby dítě mělo co nejvíc otevřenou pusou, alespoň dvoucentimetrovou mezeru mezi hranami zubů. Lze zkusit i ťukání špičkou jazyka na horní alveolu.
- Cílem dalšího cvičení je umět jazyk nejen zašpičatit, ale i zploštit. Zkoušíme proto přitisknout špičku jazyka za horní zuby a střídavě trochu otevírat pusou. Jazyk musí zůstat za horními zuby.
- Dále pak přitlačení hřbetu jazyka k hornímu patru. Tento cvik se těžko předvádí, protože není moc vidět. Většinou se povede, když se do pusy strčí prst a špička jazyka se ho snaží vytlačit ven- „perou se“. Jazyk se při tom ohýbá do oblouku.

Příklady cvičení: - mimické hry „na zrcadlo“

- dechová cvičení s peříčkem, balónek či mýdlovou vodou
- hry před zrcadlem na kapříka

2. Rozvíjet schopnost fonemické diferenciaci.

Již okolo 8. měsíce života dítě vnímá zvukové prvky řeči velice citlivě, lépe než v pozdějším věku, kdy se zaměřuje spíše na významovou stránku řeči.

Dítě by mělo kolem 6. roku života rozlišovat všechny fonémy řeči, i když je samo ještě všechny nemusí umět vyslovit.

Fonemický sluch nám dovoluje přesně rozpoznávat jednotlivé hlásky. Není-li dobře vyvinut, některé hlásky splývají, dítě je slyší hodně podobně nebo dokonce stejně.

V běžné řeči zní hláska jen malý zlomek sekundy, takže je pro dítě velmi obtížné ji přesně zachytit, i když mluví dospělý sebepečlivěji. Pomoc poskytují v prvních fázích vývoje, ale i později tzv. přírodní zvuky. Jsou to vlastně první slova- zvuky zvířat (bů, haf, mé..), citoslovce a slova zvukomalebná (bác, au, fí..). V nich zní hláska většinou déle než ve slově, proto je daleko zřetelnější nebo se opakuje.

Fonematickou diferenciaci podporuje celá řada činností např. učením říkadel a básniček, zpěvem, rytmizací spojenou s tleskáním a samozřejmě při běžném rozhovoru.

Příklady činností: - hlasová cvičení-napodobování hlásek, rozdílů před zrcadlem,

- vytleskávání, podupávání, rytmizace

- slovní fotbal

- hry se slovy, rýmy

3. Podporovat u dítěte komunikační záměr.

Dítě ve svém projevu dává jednoznačně přednost obsahové stránce řeči před zvukovou.

Jeho komunikačním záměrem je vyjádřit svoje potřeby, prosby a pocity. Jeho komunikační záměr se splní, pokud mu jeho nejbližší okolí porozumí, reaguje či vyplní jeho vyjádřený požadavek.

Dítě se učí komunikovat nápodobou a proto je důležitý správný řečový vzor, pokud ve svém okolí má správný vzor výslovnosti, pomáhá mu ve vlastním správném rozvoji řeči. Důležitý je zejména ve starším předškolním věku.

2.2 MORFOLOGICKO SYNTAKTICKÁ ROVINA

Morfém = „nejmenší na sémantické úrovni, dále nedělitelná jednotka jazyka mající povahu znaku ve smyslu označujícího a označovaného“ (Encyklopedický slovník češtiny, 2002), nejmenší jednotka, která nese význam; souhrnný název pro předponu, příponu, kořen a koncovku.

Jde o znalost a způsob užívání gramatických pravidel. O dodržování správné větné stavby. Syntaktické uvažování je také spojeno s aktivací rozsáhlé oblasti mozku na rozhraní temenního, spánkového a týlního laloku obou hemisfér. Nezávisí tedy jen na funkci

řečových center levé hemisféry, přestože jde o verbální aktivitu. Pro syntax je velmi důležité Setnického centrum, které je lokalizováno v dané oblasti levé hemisféry.

„Všeobecně platí, že řeč dítěte staršího než čtyři roky se po gramatické stránce velmi podobá řeči dospělých, je jen jednodušeji strukturovaná. Vazby vyžadující shodu většího počtu větných členů (např. v genitivu „dvou bílých psů“, ale ve vokále „dvou bílých psem“) si děti plně osvojují až ve školním věku.“ (Lechta, 2003).

Syntax se v současnosti považuje za hlavní kritérium vývoje řeči.

První dětské slovní projevy obsahují výrazy, které dítě neohýbá (neskloňuje ani nečasuje). Podstatná jména, která jsou většinou v 1.pádu, slovesa v neurčitku, případně v 3. osobě nebo rozkazovacím způsobu (např. TÁTA PAPÁ, MÁMA POJĎ...) spojují ve dvojsloví věty a somatopoická citoslovce (citoslovce zvukomalebného původu) tvoří až 50% prvních dětských slov (např. BÁC, PI-PI, HOP, BUM...).

2. - 3. leté dítě používá přídavná jména, začíná skloňovat, odlišuje jednotné a množné číslo, stupňuje přídavná jména. Tvoří víceslovné věty, vztahy slov ve větě se dají vyjádřit PODMĚT-ČINNOST-VĚC (např. Máma nese tašku...). Slovo s emočním významem je ve větě vždy na prvním místě.

3.- 4. leté dítě používá v řečovém projevu souvětí a slučovací souvětí. Okolo 4. roku věku se objevuje přirozený jev tzv. fyziologický dysgramatismus –dítě tvoří nesprávné koncovky slov na základě předchozích zkušeností (např. malý-malší, červený-červenší...). Pozor, pokud by toto období přetrvávalo delší časový úsek, mohlo by to značit u dítěte i narušený vývoj řeči, či intelektu a bylo by nutné vyhledat odbornou pomoc a případnou poruchu diagnostikovat.

Cíle vycházející z morfologicko-syntaktické roviny

1. Rozvoj vyjadřovacích schopností a schopnosti tvoření vět

Dítě má zcela obecně tendenci zafixovat si takové slovní výrazy, které jsou mu k něčemu užitečné. Např. proto, že jejich prostřednictvím může vyjadřovat svoje názory a pocity, a díky této znalosti rozumí sdělení jiných, subjektivně důležitých lidí. Představa o užitečnosti určitého okruhu výrazů vychází z životních zkušeností dítěte, především z jeho rodiny.

2. Podporovat samostatné vyjadřování dítěte

„Citlivost pro gramatická pravidla je součástí jazykové inteligence. Rozvoj syntaktických dovedností ovšem závisí i na kvalitě řečové stimulace a způsobu užívání jazyka rodiči, resp. dalšími blízkými lidmi. Dítě se sice hodně naučí nápodobou, ale rozvoj syntaktické dovednosti významně ovlivňuje vysvětlení gramatických pravidel a korekce chyb. Dítě, které je rodiči stimulováno, aby se ke všemu vyjadřovalo, aby jim vyprávělo, si osvojí základní pravidla syntaxe již v předškolním věku. Bude zvyklé samo mluvit a bude mít dostatečnou zpětnou vazbu. Zafixuje si, jaký způsob vyjádření je správný.“(Vágnerová, 2001).

3. Vytvořit dostatečné podmínky pro rozvoj větné skladby

Rodinné prostředí dítěte nelze z hlediska jazykové inteligence ovlivnit. Dětem z rodin s nižší úrovní vzdělanosti chybí kvalitní modely jazykového projevu. Tyto nedostatky do určité míry kompenzuje mateřská škola. Jak samotným vzorem učitelky, tak podnětným prostředím (dostatek pomůcek, knih, časopisů, zážitků a prožitků) i dostatkem prostoru a příležitostí se vyjádřit.

2.3 LEXIKÁLNĚ SÉMANTICKÁ ROVINA

Zahrnuje především rozsah a kvalitu slovní zásoby, aktivní a pasivní slovník, i lexikální diferenciaci, tj. rozlišení druhů slov a sémantiku neboli chápání významu jednotlivých slov, případně jejich vztahu ke skutečnosti, kterou označují.

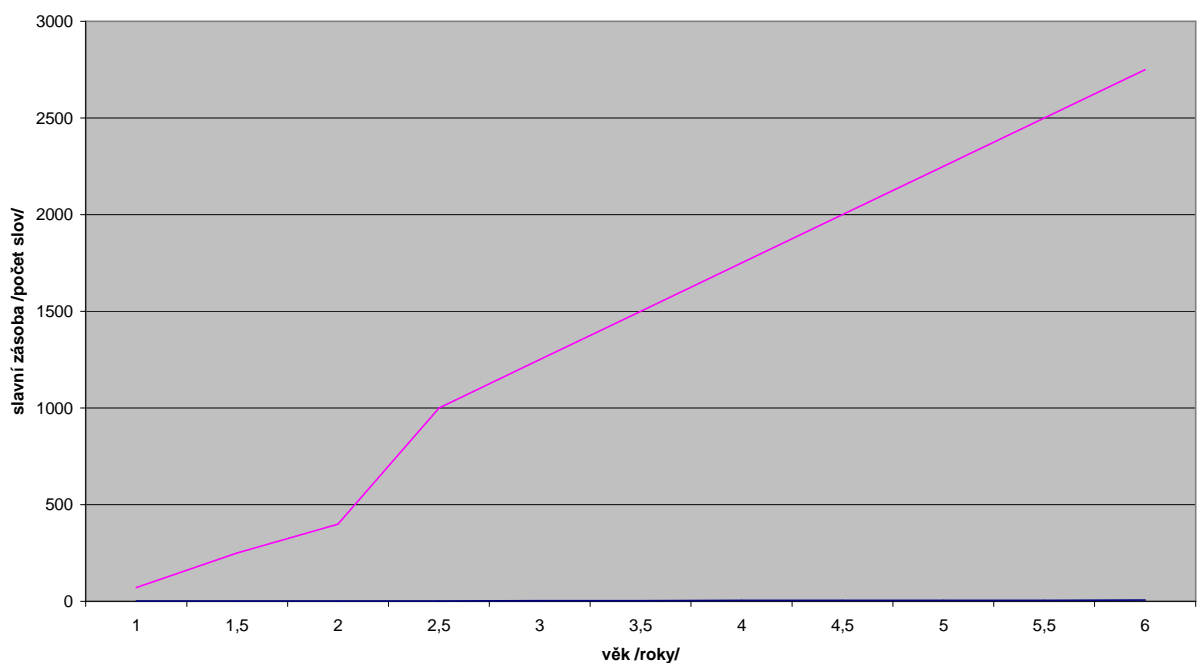
Sémantická diferenciacie závisí na součinnosti několika oblastí mozku, levostranné čelní a spánkové mozkové kůry, včetně Brocova centra. Lexikální diferenciacie je závislá především na činnosti levého spánkového laloku. Funkční specializace mozku je tedy značná. Slyšená slova jsou zpracovávána jinou oblastí mozku, než psaná. Levostranná kůra čelních laloků je důležitá pro sémantickou pracovní paměť, zpracovává tedy sémantické podněty bez ohledu na způsob jejich prezentace. Aktivace této oblasti je větší, pokud jsou podněty nové nebo pokud je třeba vybírat z několika možností.

Již okolo 10. měsíce života dítěte se utváří pasivní slovní zásoba (začíná „rozumět“ řeči dospělých). V 1. roce života vyslovuje první slova, a postupně začíná převažovat verbální způsob komunikace před neverbálním resp. předverbálním.

Dítě je přirozeně zvědavé a to se projevuje v tzv. prvním (okolo 1.5 roku) a druhé (okolo 3,5 roku) období otázek. V tomto období dítě doslova „bombarduje“ okolí otázkami typu „co je to?“, „kdo je to?“, „proč?“, „kdy?“.

Zjišťování slovní zásoby je velmi složité a vyžaduje mnoho času. Největší růst slovní zásoby je v období kolem 3. roku života (jak je patrné z grafu).

Růst slovní zásoby do 6. roku života

Graf převzat z publikace Lechta, V. Logopedické repetitorium str. 47.

Pasivní slovní zásoba je vždy větší než aktivní.

Cíle vycházející z lexikálně sémantické roviny

1. Rozvíjet slovní zásobu dětí (aktivní i pasivní slovník)

Zařazovat činnosti při nichž dítě získává informace - vyprávění, rozhovory s učitelkou i vrstevníky, tak díky pomůckám (knihy, encyklopedie, časopisy, audio nahrávky,...).

2. Vytvořit vhodné podmínky pro kvalitní rozvoj slovní zásoby
Respektovat fyziologické potřeby dětí (potřeba spánku, pohybu, potravy..). Požadavky na osobnost učitelky – vhodné styly komunikace, oční kontakt, řečový vzor, empatické reakce,...

3. Rozvíjet u dětí chápání významu jednotlivých slov, popřípadě jejich vztahu ke skutečnosti, kterou označují.

Pedagog používá ve svém řečovém projevu slova odpovídající věku dětí a stupni jejich myšlenkových operací. Význam nových, dětem dosud neznámých slov, nejlépe objasní konkrétní praktická zkušenost dětí s významem slov, ale i opakované vysvětlování. Důležitá je zpětná vazba, díky které pedagog poznává jestli děti správně pochopily význam nového slova, popřípadě znovu nejlépe jiným způsobem vede děti k pochopení významu.

2.4 PRAGMATICKÁ ROVINA

Je to schopnost vyjádřit rozličné komunikační záměry, požádat o něco, vyjádřit postoj, emoce, schopnost vést dialog, společně vyprávět. Pro tuto aktivitu jsou důležité ještě různé další oblasti mozku, a její kvalita závisí na koordinaci všech těchto funkcí.

Tato rovina zahrnuje schopnost využívat jazykové dovednosti v komunikaci. Jazykové dovednosti jsou jedním z významných předpokladů standardní sociální interakce. Jde o schopnost komunikovat adekvátním způsobem v rámci určitých sociálních rolí, v souladu s normami a zvyklostmi daného prostředí, v našem případě mateřské školy.

Komunikaci lze rozdělit podle druhu osob se kterými dítě komunikuje.

1. komunikace s vrstevníky - dětmi
2. komunikace s dospělými - rodiči
 - učiteli
 - známými lidmi
 - cizími lidmi

Nejranější je komunikace s rodiči, jak už jsem popsala, dítě se učí nápodobou, tedy i jeho první způsoby komunikace nápadně kopírují komunikaci v rodině.

Ke komunikaci s vrstevníky má nezřídka příležitost dítě teprve při nástupu do mateřské školy. Zejména děti prvorozené a děti „jedináčci“.

Komunikaci se známými dospělými lidmi dítě zažívá v MŠ zejména při kontaktu s personálem školy (kuchařky, uklízečky, školník..) a ostatními rodiči a příbuznými dětí.

Pozor na komunikaci s cizími neznámými lidmi. Upozorňovat děti na možná rizika této komunikace, komunikovat v rámci slušného chování, neprozrazovat osobní intimní informace týkající se vlastní osoby i druhých, umět odmítnout konverzaci a ukončit ji.

Cíle vycházející z pragmatické roviny

1. Podněcovat komunikační schopnost dítěte

K plnohodnotnému naplnění tohoto cíle mohou přispět dílčí cíle:

- Klást takové typy otázek, které podněcují dítě k vyjadřování rozličných komunikačních záměrů.
- Vést dítě k slovnímu vyjadřování vlastních pocitů a emocí.
- Učit dítě vést dialog s druhým (dospělým i dítětem).
- Dát dítěti možnost spontánně se vyjádřit.

Na základě předchozích poznatků můžeme shrnout tyto cíle jazykové výchovy:

- ❖ Rozvoj a podpora dostatečné obratnosti řečového aparátu
- ❖ Rozvoj schopnosti fonetické diferenciacce
- ❖ Prohlubování a rozvoj slovní zásoby (aktivního a pasivního slovníku) a chápání významu slov
- ❖ Vytvořit vhodné podmínky k samostatnému vyjadřování a tvoření vět
- ❖ Podněcovat a rozvíjet komunikační schopnosti dítěte (vyjadřovat své potřeby, zájmy, pocity) a schopnosti naslouchat druhým

3. Jazykové kompetence dítěte předškolního věku

Co se skrývá pod pojmem kompetence?

Velký sociologický slovník uvádí:

„Kompetence – schopnosti, předpoklady jedince nebo skupiny, instituce, organizace zvládnout určitou činnost, situaci“

.

Psychologický slovník definuje:

„Kompetence – (kompetence) schopnost, způsobilost, kvalifikace“

Pedagogický slovník vymezuje:

„komunikační kompetence – soubor jazykových znalostí a dovedností umožňující mluvčímu realizovat různé komunikační potřeby, a to přiměřené situaci, charakteristikám posluchačů aj,“

„kompetence žáka – ve standardu základního vzdělávání jsou kompetence žáka vymezovány jakožto “způsobilost“ žáka demonstrovat kvalitu získaného vzdělání v poznacích i praktických situacích“

Slovník cizích slov vykládá tento pojem jako – „pravomoc, rozsah působnosti“

Jak jsme zjistili v dostupné literatuře není definován pojem „jazykové kompetence“.

„Úspěšnost ve škole závisí ve značné míře také na jazykových kompetencích, tzn. na schopnosti žáka rozumět mluvenému i psanému slovu a na kvalitě jeho verbálního vyjádření. Řeč je hlavním prostředkem výuky. Pokud nemá dostatečné jazykové kompetence, nelze očekávat dobrý výkon ve většině vyučovacích předmětů“ (Vágnerová, 2001).

Jazyk můžeme chápat jako kognitivní a komunikační kód, který užívá určité znaky a symboly. Rozvoj jazykových kompetencí i jejich užívání je závislý na interakci vrozených dispozic a na kvalitní stimulaci. Tj. na schopnosti učení, na inteligenci a na zkušenostech. Mluvenou i psanou řeč lze chápat jako konkrétní jazykovou dovednost.

Pokusili jsme se definovat jazykové kompetence dětí předškolního věku vzhledem ke vztahu k jazykovým rovinám, jak je rozdělil Viktor Lechta.

Předpokládám, že u dítěte předškolního věku mohou být dosažené jazykové kompetence v následující úrovni:

FONETICKÁ KOMPETENCE

- reaguje na zvukový podnět
- přijímá a umí zpracovat sluchové podněty
- rozlišuje na základě zvukové diference

- má dostatečně rozvinutou jemnou motoriku řečového aparátu
- má povědomí o hygieně hlasu - přetěžování hlasivek, křik škodí hlasu...
- používá tempo řeči, melodii hlasu
- je pod vlivem řečových vzorů (přebírá i negativa)

SYNTAKTICKÁ KOMPETENCE

- používá více druhů slov
- má povědomí o správné skladbě a stavbě vět
- používá souvětí a rozvinuté věty
- ve svém projevu slova skloňuje a časuje, používá zdrobnělin
- všímá si a rozlišuje gramatickou stavbu řeči
- ovládá dovednosti předcházející čtení a psaní
- ví, že se lidé dorozumívají i jinými jazyky a že je možno se jim naučit

LEXIKÁLNÍ KOMPETENCE

- dětský aktivní a pasivní slovník obsahuje přiměřený počet slov vyhovující dané věkové kategorii
- umí používat svou slovní zásobu způsobem charakteristickým pro předškolní dítě
- dovede využít informativní a komunikativní prostředky, se kterými se běžně setkává, k lexikálnímu rozvoji (knížky, encyklopedie, počítač, telefon apod.)
- má snahu neustále rozšiřovat a prohlubovat svou slovní zásobu (zvídavé otázky)

SÉMANTICKÁ KOMPETENCE

- chápe význam jednotlivých slov (přiměřené věku dítěte)

- rozumí mluvenému projevu a reaguje na něj
- využívá všech dostupných prostředků k pochopení významu slov

PRAGMATICKÁ KOMPETENCE

- má rozhled a povědomí o svém nejbližším okolí
- vnímá jednoduché vazby mezi jednotlivými informacemi a dává si je do širších souvislostí
- umí reagovat přiměřeně věku na vzniklé situace
- dokáže vyjadřovat a sdělovat své pocity, prožitky i zážitky
- má základní dětskou představu o tom, co je v souladu se základními lidskými hodnotami a normami a co je s nimi v rozporu
- svoje hry a činnosti se snaží plánovat, organizovat, řídit a vyhodnocovat
- komunikuje s okolím, spoluvytváří pravidla společného soužití ve skupině
- reaguje na mluvené podněty
- vystupuje v různých sociálních rolích, v nichž používá různé komunikativní styly
- chce být hodnotným partnerem v komunikaci

3.1 Metody pro rozvoj jazykových kompetencí

V mateřské škole se užívají následující metody v průběhu celého výchovného působení a jsou součástí každé činnosti a aktivit uskutečňující se v předškolním zařízení

Při snaze o řízení fyziologického vývoje řeči musíme respektovat nejen věk dítěte, ale i dosažený stupeň vývoje. Kromě přiměřeného množství podnětů z oblasti smyslového vnímání a dostatku příležitostí k rozvoji obratnosti má velký význam i výběr vhodných hraček a her i rozumné využívání programů rozhlasu, televize a počítačové techniky.

Přitom můžeme využívat zájmy a záliby dítěte. Protože vývoj řeči je záležitost dlouhodobá, je třeba mít velkou dávku trpělivosti a cíleně využívat kladné motivace.

Všechny tyto metody jsou v malotřídní mateřské škole používány v průběhu celého pobytu dětí. Intenzita, délka a rozsah působení jednotlivých metod je závislý na mnoha faktorech a nedá se předem do detailů připravit ani odhadnout. Ovlivňuje jej samotná osobnost učitelky, její schopnosti improvizovat, získat si pozornost dětí, dostatečně motivovat, být vhodným vzorem, získat důvěru dětí, vytvořit vhodnou atmosféru v kolektivu i ve třídě, zapojit se do činnosti, iniciovat hru, ale i nálada, zájmy i momentální stav osobnosti dětí.

3.1.1 Realita

První a nejdůležitější zdroj informací při rozvoji dítěte, nejen jeho řeči, je reálný svět, příroda a předměty kolem nás. Jakmile se dítě postaví na nohy, začne zkoumat svět mimo rodinu, byt. Okruh jeho zájmů se postupně rozšiřuje, zahrada, pískoviště, park, hřiště, les kolem chalupy nebo ulice kolem domu. Dítě by mělo pokud možno podrobně znát své nejbližší okolí a jeho šíře by se měla zvětšovat. Aby dítě mohlo znát svůj nejbližší svět, musí být vždy nablízku dospělý, který bude komentovat situaci, zodpoví všetečné otázky a bude nenásilně ovlivňovat směr dětských zájmů. Pak lze předpokládat, že se ruku v ruce s harmonickým rozvojem poznání bude rozvíjet i řeč.

Příklad činností:

- komunitní kruh - formulování vlastních myšlenek a naslouchání druhým
- vyprávění na základě vlastních prožitých situací
- popis - situace, kamaráda, zvířete, obrázku...
- vyprávění příběhů - dětmi i učitelkou, na základě prožitků či fantazie
- jak se dnes cítím - vyjádření aktuální nálady, pocitů
- hra na sochy - zobrazení vlastností, emocí, nálad
- pantomima - individuální, hromadná, na hudbu...
- prosociální hry - posílání klubíčka, kdo to je?, místo po mé pravici..
- dokončování příběhů - hledání možností jak by to dopadlo, co by se stalo..
- řešení problémů - stanovování společných pravidel, domlouvání se..

3.1.2 Hra

Hra je pro dítě naprosto přirozenou činností, předškolní dítě nemá potřebu soutěžit a vyniknout, pokud mu ji nenabídne okolí.

Pokud si dítě hraje, opravdu hraje (nejde tedy o bezradnou, i když někdy vytrvalou manipulaci s nějakým předmětem), hraje si rádo. Tím je splněna první podmínka učení, totiž kladná motivace, která umožňuje snadno ukládat do paměti nové poznatky.

Hra dítěti působí slast a zároveň prostor pro učení. Dítě by mělo mít dostatek času a prostoru pro volnou hru. Mnohé děti si samostatně neumějí hrát, je potřeba jim poskytnout příklad a pomoc, aby se to naučily. Učitelka by neměla do volných her zasahovat, pouze pokud hrozí nebezpečí, že si děti ublíží. Může se však stát spoluhráčem a iniciátorem (pokud jí to děti dovolí).

Dítě by mělo vždy mít možnost výběru, jestli se chce hry zúčastnit. Spontánní dětská hra je pro učitelku ohromný zdroj informací, jejím pozorováním získává přirozené informace o dítěti (jakou má slovní zásobu, jaké komunikativní dovednosti, jak používá sílu hlasu, jaké má návyky hlasové hygieny apod.)

Příklady činností:

- námětové hry - na rodinu, na lékaře...
- společenské hry - domino, karty, člověče nezlob se ...
- konstruktivní hry - se stavebnicemi, s pískem, s plastelínou...
- didaktické hry - smyslové, tvořivé, fantazijní...
- pohybové hry - Rybičky, rybáři, Na kočku a myš, Na Mrazíka...

3.1.3 Práce

Pro dnešní dítě může být naprosto běžná práce zábavou i dobrodružstvím, pokud se už mezitím něco nepokazilo výchovou.

Pečení perníčků, pěstování čehokoliv na vlastním záhonku, sběr plodů a jejich zavařování, práce se dřevem v dílně i za cenu drobných zranění, to vše je pro dítě nové a vzrušující. Vznik věcí od jejich počátku je pro dítě někdy úplnou novinkou.

Realita je ještě zábavnější než film, a nejen pro předškoláka.

Pod tuto metodu zahrneme experimenty a manipulaci s předměty.

Příklady činností:

- experimenty s rostlinami - klíčení, pěstování, vaření...
- pracovní činnosti - pečení perníčků, vyrábění dárků, ...
- manipulace s věcmi - hračky, stavebnice, přírodniny...
- experimenty s barvou, výtvarnými materiály...
- experimenty s tělem - vytváření obrazů, soch...

3.1.4 Obrázky a knížky

Když se řekne dětská knížka, snad každému se vybaví zcela konkrétní situace, ve které vám někdo četl pohádku, básničku, prohlížel si s vámi obrázky. V některých rodinách se dětské knížky předávají z generace na generaci.

Stejně jako u her, tak i tady musíme my dospělí investovat od samého začátku spoustu času, abychom přešli situaci, kdy má dítě mnoho knížek a nedokáže s nimi zacházet ani je používat.

Obrázky slouží nejen ke hrám (pexeso), rozšiřují i znalosti dítěte. Rozvíjejí také přesnost zrakového vnímání. Musí však navazovat na konkrétní zážitky dítěte. Nejprve by mělo vidět živou kočku, sáhnout si na ni, teprve pak by měl přijít obrázek. Pokud se postup obrátí, může

se stát, že dítě bude mít zkreslené představy (fialová kráva Milka).

V předškolním věku se řeč kultivuje především rozhovorem, poslechem četby. Dnešní děti jsou odmala zvyklé na velké množství informací. Někdo je však musí naučit vnímat a postupně i třídit tyto poznatky a to je úloha učitelky v mateřské škole. Předstupněm obrázků pohyblivých jsou právě obrázky nepohyblivé a knížky.

Příklady činností:

- prohlížení dětských časopisů, dětských ilustrací
- hry s obrázkovou knihou, obrázkové kvízy, doplňovačky..
- obrázkové hry – pexeso, puzzle, domino...

3.1.5 Pohádky a příběhy

Děti milují klasické pohádky, přestože je tolik jiných lákadel. Správná pohádka je romantická i napínavá, dobro je odměněno a zlo potrestáno, příběh má tedy spolehlivý happy end - alespoň pokud jde o pohádky české. Také samotná přítomnost magična a tajemna, které podněcují dětskou fantazii, je zásadní vlastností pohádkových příběhů.

Nezanedbatelnou cenu má i těsný kontakt a velký citový náboj těch chvil, kdy dítěti někdo blízký pohádku vypráví nebo čte.

Obvykle kolem dvou let je už dítě dost velké na to, aby si oblíbilo krátké pohádky na dobrou noc. Je to denně stejný rituál a dítě si často tak zvykne, že bez pohádky špatně usíná. Pohádku si však můžeme i vymyslet a stručně v ní zhodnotit den.

Tříleté dítě rádo poslouchá i trochu delší pohádku. Snese tentýž text i opakovaně a může nás překvapit i tím, že poměrně dlouhé celky umí z paměti. Nelibě nesou děti jakékoliv pokusy o zkrácení nebo změny –, „tak to není“.

Později mohou klasické pohádky nahradit příběhy, pověsti a báje či literárně zpracované divadelní hry.

Nelze vynechat ani komiksy jako jev poměrně nový, ale svádějící s knížkami někdy dosti tuhý konkurenční boj.

Příklady činností:

- četba před usnutím
- příběh jako motivace k činnostem
- vyprávění příběhů
- maňáskové divadlo
- dramatizace příběhu, pohádky
- prohlížení dětských časopisů

3.1.6 Říkadla a básničky

Říkadla byla přirozenou součástí lidových zvyků, tradičních obřadů a slavností. Patřila také do výchovy jako její zcela přirozená součást.

Období po druhé světové válce znamenalo vědomou likvidaci i posledních zábal a tradic, o církevních slavnostech nemluvě.

Říkadla a básničky nelze ničím nahradit. Kromě příjemných pocitů z rytmu a tělesného kontaktu rozvíjejí i naprosto přirozeně všechny dovednosti nutné k dobrému rozvoji řeči, včetně paměti. Zejména lidové básničky ideálně člení text na krátké mluvní celky, takže umožňují i při poměrně rychlém pohybu - provázíme-li básničku pohybem např. tanečkem - správně dýchat i mluvit zároveň.

Důležitá je motivace a samotný postup při nácvičku básničky - nenutit děti opakovat text, ale postupně předčítat, doplňovat text doprovodnými gesty, kterými můžeme napovědět místo slov. Dítě se učí svým tempem, nemá pocit povinnosti si něco zapamatovat, a „jištěno“ spolehlivou nápovědou, ztrácí zábrany a trému.

Příklady činností:

- rozpočítadla ke hrám
- motivace k činnosti založená na básni, říkadlech
- pohybové hry s říkadlem - Kolo, kolo mlýnský,
- pohybové cvičení s básničkou - Hlava, ramena, kolena...

3.1.7 Písničky

I písničky patřily dřív do repertoáru každé chůvy a jsou pro vývoj řeči nenahraditelné. Kromě obsahu a rytmu mají navíc ještě melodii a své tempo.

Dnes je domácí zpívání ještě méně časté než čtení a učení básniček. Všudypřítomný proud zvuků z rozhlasu, televize, počítače nebo videa většinou moc šanci zpěvu nedává.

Výběr písniček nebo stylu je věcí osobního vkusu. Někdo dětem vybírá český, moravský nebo jiný folklór, někdo je vodí spíše na country koncerty, jiný zase vezme za vděk moderními dětskými písničkami, jaké píše Zdeněk Svěrák s Jaroslavem Uhlířem. Je třeba dodržet základní pravidlo - čím menší dítě, tím jednodušší melodie a menší hlasový rozsah. Při zpívání ve větší skupině je třeba dohlédnout na přiměřenou hlasitost, aby se nepoškozoval hlas. I tady platí - nejen vnímání, ale i akce. Nejen poslouchat, ale i zpívat, třeba falešně.

3.1.8 Kresba

Specifickým způsobem dorozumívání není jen řeč, ale i čtení a psaní. Proto je třeba věnovat pozornost i dětské kresbě. Její dobrá technická úroveň je předpokladem pro pozdější psaní. Detailní rozbor dětské kresby se používá jako diagnostický prostředek a zdroj cenných informací o dítěti i rodině, ve které žije.

Nejmenší děti si jen tak čmárají, zkoušejí, co tužka dovede. Drží ji neobratně, nemají rozvinutu jemnou motoriku ruky.

Pokrok je nejvýrazněji vidět na kresbě postavy. Od tzv. hlavonožce se posunuje ke stále větší dokonalosti a přibývá detailů, proporce se vyrovnávají.

Důležitý je velký formát papíru - dostatek prostoru pro uvolnění ruky a správnou techniku držení pastelky - volné zápěstí, tužka leží na prostředníku a palec s ukazovákem ji ze stran přidržují.

Také techniky by se měly střídát, kromě voskovek, tužek a pastelek i křídly, vodové barvy a štětce, špejle, prst i celou dlaň.

Příklady činností:

- zážitkové kreslení na základě prožitého
- fantazijní vyjádření na základě dětské fantazie
- volné výtvarné vyjadřování
- hry a experimenty s barvou

3.1.9 Mluvní vzor a komunikace v rodině

Všechny předchozí metody bezprostředně provází řeč dospělých - není-li kvalitní, je úspěch jen částečný. Je třeba připomenout kvalitu mluvního vzoru.

Dítě se učí používat řeč jako nástroj komunikace, aktivně zachází se slovy, učí se verbální i neverbální komunikační techniky. Učitelka by měla vést dítě k aktivnímu řečovému projevu, její verbální i neverbální projev by měl být srozumitelný a pro dítě vzorem.

Komunikace prostupuje celým pobytem dítěte v mateřské škole a každou činností v ní. Za metody založené na komunikaci bude považovat ty, při nichž záměrně využívá verbální nebo neverbální techniky jako prostředek dosažení dílčích cílů.

Kromě výslovnosti je důležitá i hlasitost projevu, kterou dítě napodobuje.

Příklad činností:

- komunitní kruh - formulování vlastních myšlenek a naslouchání druhým
- četba - s aktivním zapojováním dětí, před usnutím...
- popis - kamaráda, zvířete, obrázku...
- vyprávění příběhů - dětmi i učitelkou, na základě prožitků či fantazie
- jak se dnes cítím - vyjádření aktuální nálady, pocitů
- hra na sochy - zobrazení vlastností, emocí, nálad
- pantomima - individuální, hromadná, na hudbu...
- prosociální hry - např. Posílání klubíčka, Kdo to je?, Místo po mé pravici...
- dokončování příběhů - hledání možností jak by to dopadlo, co by se stalo...
- řešení problémů - stanovování společných pravidel, domlouvání se...

3.1.10 Divadlo

Návštěva divadla je vždycky cosi jako slavnost. Těšení, pak slavnostní oblečení. Už samotná cesta do divadla, někdy i do jiného města, je sama o sobě zážitkem. Děti představení silně prožívají, pokud je ovšem zaujme.

Pokud dítě divadlo zaujme, bude o něm ochotně vyprávět, bude ho kreslit, bude si ho doma možná i hrát. A možná si časem s ostatními dětmi bude vymýšlet a improvizovat nové příběhy.

Zájmu, který vyvolala návštěva divadla, lze snadno využít pro dramatickou výchovu v různé podobě. Lze vymýšlet, co by některá postava v určité situaci řekla a jak. Je možné použít jednoduchou básničku a říkat ji jako by ji recitoval král, ježibaba nebo pejsek. Je možné použít prvky pantomimy a hádat co kdo předvádí - nejen činnosti, ale i pocity.

Možností je mnoho a záleží jen na osobnosti dospělého a jeho schopnosti improvizovat, protože vývoj situace se většinou nedá předpovídat.

S divadlem mají také hodně společného slavnosti a svátky, které se ve školce oslavují např. vánoční besídka, pásmo pro maminky apod..

3.1.11 Využití masmédií

Televize a rozhlas jako jedna z metod rozvoje řeči? Ale ano, protože jsou a budou se tady rozšiřovat a zdokonalovat. A také proto, že jejich vliv na populaci je obrovský. Pokusme se tedy najít cesty, jak škodlivé vlivy eliminovat a jak využít co nejlépe to dobré, co nám masmédiá mohou poskytnout.

V současné době se děti dívají na televizi podstatně déle, než je zdravo, a na pořady, které jim jsou určeny pouze z menší části.

Malým dětem je rozumné omezit sledování pořadů podle vlastní úvahy „(hygienik nedoporučuje sledovat více jak 20 minut denně)“ (Kutálková, 1996), po dohodě s dětmi pořady vybírat. Vybrané pořady bychom měli s dětmi sledovat, průběžně vysvětlovat nejasnosti a upozorňovat na podstatné momenty děje.

Vliv rozhlasu je v současné době minimální, přesto existují stanice, které nabízejí kvalitní pořady pro děti např. nedělní pohádka, Meteor a četby na pokračování.. .

Počítače - pokud dítě tráví u počítače občas krátkou dobu, je vše v pořádku. Také tady platí, že méně je někdy více a nejen v předškolním věku, ale i později, je opatrnost na místě.

3.1.12 Nácvič

Součástí prevence je i šetrný nácvič – použijí raději výstižnější termín „průpravná cvičení“. Pokud je zřejmé, že vývoj se v některé části opoždí nebo je velmi nevyrovnaný, a přitom je jasné, že nejde o jednoznačně prokázanou poruchu, je lepší trochu nacvičovat než se spokojit s běžnými preventivními metodami a za rok za dva stanovit diagnózu. Pak už je cílený nácvič neodvratný.

Průprava má ovšem svoje přesně stanovená pravidla. Musí být systematická, ale nenápadná a trpělivá, musí respektovat individuální zvláštnosti dítěte, a hlavně je třeba systematické odborné vedení.

Pokud dítě chodí do mateřské školy, kde učitelky mají základní logopedické školení (logopedické asistentky), je to výhoda, protože mohou ve spolupráci s logopedem dítěti hodně pomoci. Konzultace u logopeda mají poměrně dlouhé intervaly, pokud jde všechno podle očekávání. Pokud ne, lze metody měnit a v příslušné vývojové etapě přejít k vědomému nácviku.

Nácvik odborně vedený a přiměřený situaci proto jistě patří do jisté míry k prevenci, ale spíše jako přechodná fáze k reedukačním metodikám.

Praktická část

4 Cíle výzkumné sondy

Cílem práce bylo zjistit úroveň jazykových znalostí u dětí předškolního věku v malotřídní mateřské škole se zřetelem k jednotlivým jazykovým rovinám.

Dílním cílem bylo zjistit k jakým změnám ve výslovnosti u sledovaných dětí došlo v průběhu školního roku vlivem zrání a edukačních metod běžně používaných učitelkami v malotřídní mateřské škole.

5 Charakteristika šetřeného vzorku

Šetřeným vzorkem jsou děti z malotřídní mateřské školy, která se nachází v obci Záhoří, na sever od města Písku. Obec má 760 obyvatel.

V současné době je školka využívána v omezené kapacitě, přestože fungují dvě oddělení je počet dětí ve třídách nižší než ukládá vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání: § 2 Počty přijatých dětí ve třídách mateřské školy

„ (1)... Je –li v obci pouze jedna mateřská škola s jednou třídou, má nejméně 13 dětí, jediná mateřská škola v obci se dvěma a více třídami má nejméně v průměru 16 dětí ve třídě.“

Obecná charakteristika školy

Mateřská škola má v obci dlouholetou tradici. První paměti původní mateřské školy sahají do roku 1945, kdy spadala pod Národní školu Záhoří a třída byla umístňována v různých objektech obce.

V roce 1977 byla slavnostně otevřena nová budova MŠ, se třemi třídami, v přízemí tohoto objektu byla vybudována školní kuchyně a jídelna pro základní školu.

V současné době byla budova nově zrekonstruována (nová sedlová střecha, zateplení budovy, plynové vytápění, výměna oken, rekonstrukce školní kuchyně). Školní kuchyně slouží i obci.

Z provozních důvodů a kvůli přetrvávajícímu nižšímu počtu zapsaných dětí byla kapacita školky snížena na dvě třídy. Zbývající prostory třetí třídy jsou využívány jako výtvarně pracovní ateliér s roční stálou výstavou prací dětí MŠ, která je každým rokem vždy začátkem června slavnostně otevřena starostou obce. Výstava je přístupná široké veřejnosti a je jednou z mnoha akcí, které přispívají ke kulturnímu a společenskému rozvoji obce.

Budovu obklopuje poměrně velká školní zahrada, která je využívána nejen k tělovýchovným a odpočinkovým činnostem.

Mateřskou školu navštěvuje řada dětí z přilehlých obcí Novosedly, Chrastiny, Svatonice, Držov, Vojníkov, Vrcovice, Jamný, Třešeň, Temešvár a další.

Mateřská škola má rodinné klima, děti se znají již od útlého dětství a mnoho je jich ve vzájemném příbuzenském vztahu.

Tabulka č. 1

Školní roky	Počet zapsaných dětí	Děti předškolního věku	
		počet	% z celkového počtu zapsaných dětí
2004/2005	28	13	46 %
2005/2006	27	14	52 %
2006/2007	32	16	50 %
Celkem	87	43	49%

Tabulka č. 1 ukazuje počet dětí předškolního věku, kterých se výzkum týkal. Do výzkumu jsem zahrnula 43 dětí předškolního věku (5.-6. let věku).

6 Metody a metodika šetření

K dosažení cíle jsem použila metodu rozhovoru a přímého zúčastněného pozorování. Metoda rozhovoru, kdy shromažďování dat je založeno na verbální komunikaci výzkumného pracovníka a respondenta. Metoda zúčastněného přímého pozorování má vždy výběrový charakter, výzkumník - pozorovatel je účastníkem skupiny, ve které je součástí a osobně sleduje zkoumané jevy. Z hlediska délky trvání se jedná o pozorování dlouhodobé – zachycuje období tří školních let od září 2004 do června 2007.

Přímé zúčastněné pozorování

Se zřetelem na způsob, jak se pozorování provádí, rozlišujeme pozorování přímé a nepřímé. O přímé pozorování se jedná, jestliže sám výzkumný pracovník bezprostředně sleduje zkoumané jevy a procesy. Přitom je nutné řešit otázku vztahu pozorovatele k pozorovaným jevům. Z těchto hledisek může být pozorování zjevné nebo skryté, zúčastněné nebo nezúčastněné.

Pro objektivnější popis pozorovaných procesů je výhodnější pozice pozorovatele umístěného zevnitř skupiny, jde o zúčastněné pozorování.

Zúčastněným pozorováním se rozumí takový způsob přímého pozorování, v němž je výzkumný pracovník na určitou dobu začleněn do života pozorované skupiny, účastní se její činnosti.

Se zřetelem na délku trvání rozlišujeme pozorování dlouhodobé a krátkodobé.

K dlouhodobému pozorování náleží takový postup, kdy vědecký pracovník sleduje svůj objekt delší dobu. Dlouhodobým pozorováním budeme sledovat vývoj nesprávné výslovnosti v mateřské škole u předškolních dětí. K dlouhodobému pozorování můžeme zařadit také kauzální pozorování. Jeho význam spočívá v pozorování jednotlivých případů, které jsou něčím zajímavé, odchyľují se od normy apod. Tato metoda vyžaduje všestranné, pečlivé a podrobné pozorování daného případu, aby byl zachycen v celistvosti.

Pro náš výzkum jsme použili přímé zúčastněné dlouhodobé kauzální pozorování.

Pozorování přineslo údaje o následujících oblastech: výskyt nesprávné výslovnosti u dětí předškolního věku na začátku školního roku a míra zlepšení výslovnosti na konci každého školního roku, úroveň jazykových znalostí dětí vzhledem k jednotlivým jazykovým rovinám – fonetické

morfologické

syntaktické

lexikální

sémantické

pragmatické

Při průzkumu jsem použila metodu vyšetřování řeči – rozhovor. Nestandardizované postupy rozhovoru s vyprovokovanými odpověďmi (obvykle jsou to kritériálně orientované úlohy nebo úkoly typu popsat obrázek, reprodukovat vyslechnutý příběh, dokončit věty, odpovědět na položené otázky). Abychom získali představu o současném stavu řeči dětí, které jsme vyšetřovali, a abychom zjistili rozsah a úroveň jazykových dovedností. Později jsem přešla na metodu volného a řízeného rozhovoru a metodu pozorování.

V průběhu tří školních let jsem sledovala děti v malotřídní mateřské škole.

V prvním roce navštěvovalo školu 13 předškoláků, ve druhém 14 a ve třetím 16 dětí předškolního věku. Celkem jsem tedy pracovala se 43 dětmi. Průzkum jsem prováděla vždy na počátku školního roku v měsíci září a říjnu.

Po prostudování odborné literatury a stanovení hypotéz jsem se zaměřila na určení způsobu jakým bude průzkum proveden. Nejprve jsem si musela zajistit povolení o provedení logopedického vyšetření u rodičů všech 43 dětí a vedení školy. Po té jsem mohla uskutečnit vlastní vyšetření s odborným dohledem školní logopedky, která zajišťuje logopedickou péči v regionu Písecka.

Vyšetřovala jsem po skupinách pěti dětí. Vyšetřované děti z mého hlediska neměly pocit strachu ani obavy. Samotné vyšetření začalo seznámením a pokračovalo vždy spontánním projevem. Po navázání kontaktu jsem pomocí obrázků z knihy J. Klenkové „Diagnostika předškoláka“ přešla na řízený rozhovor s dítětem s cílem zjistit výslovnost všech hlásek. Rozsah slovní zásoby jsem zjišťovala pomocí Kondášovi obrázkovo – slovníkové zkoušky (1972), skládající se ze 30 obrázků, které má dítě pojmenovat. Větnou stavbu, porozumění obsahu slov a vět a užívání agramatismů jsem sledovala v průběhu dne při všech činnostech dětí. Každou oblast výzkumu jsem sledovala vždy po dobu jednoho týdne.

7 Stanovené hypotézy

H 1: Předpokládám, že edukační metody, používané běžně učitelkou MŠ, a zrání dítěte vede ke snížení výskytu nesprávné výslovnosti u dětí předškolního věku.

H 2: Předpokládám, že výskyt nesprávné výslovnosti u dětí předškolního věku je okolo 50 %.

H 3: Předpokládám, že polovina dětí předškolního věku již nepoužívá agramatismy.

H 4: Předpokládám, že předškolní děti nepoužívají ve svém řečovém projevu jednoduché věty.

H 5: Předpokládám, že 30 % dětí má nedostatečnou slovní zásobu.

H 6: Předpokládám, že většina dětí předškolního věku (více jak 60%) chápe význam slov a rozumí mluvenému slovu

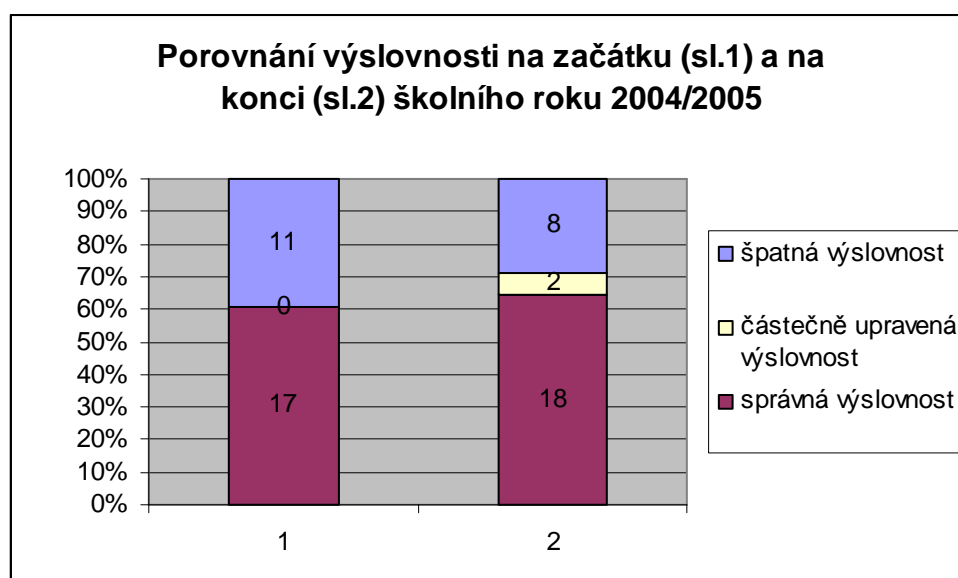
H 7: Předpokládám, že 20 % sledovaných dětí má potíže s komunikací - vzhledem k pragmatické rovině.

8 Výsledky šetření

H 1: Předpokládám, že edukační metody, používané běžně učitelkou MŠ, a zrání dítěte vede k snížení výskytu nesprávné výslovnosti u dětí předškolního věku

Vývoj výslovnosti u předškolních dětí v malotřídní MŠ - porovnání začátek a konec školního roku

Graf č. 1

První sloupec grafu č.1 ukazuje počáteční stav výslovnosti dětí v procentuálním poměru 39 % (to je v početním vyjádření 11) dětí mělo nesprávnou výslovnost a byla tedy nutná zvýšená péče o jejich jazykový rozvoj a zaměřit logopedické konzultace na konkrétní postupy, vycházející z neúplnosti rozvoje jejich jazykových schopností.

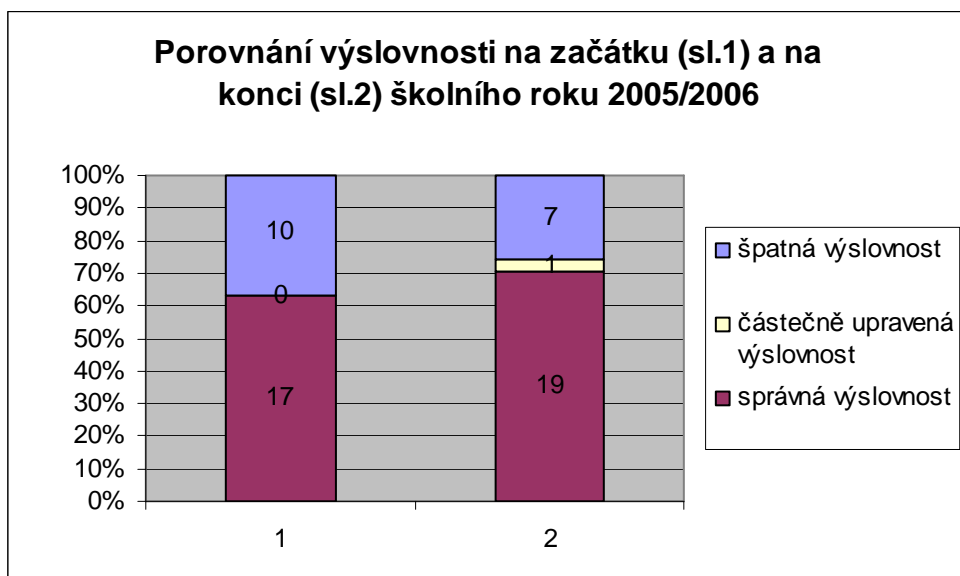
Ostatních 61 % (17 dětí) mělo výslovnost bez závažnějších nedostatků ve výslovnosti.

Druhý sloupeček ukazuje stav na konci školního roku, kde jsou patrné změny, ke kterým došlo, jak díky záměrnému působení, tak přirozeným vývojem dětí.

Původní nesprávná výslovnost se z 39 % (11) zmenšila na 29% (8), částečně se upravila výslovnost u 7% dětí (2) a původní 61% (17) správná výslovnost se zvýšila na 64% (18).

V tomto školním roce se výslovnost dětí zlepšila o 10%.

Graf č.2

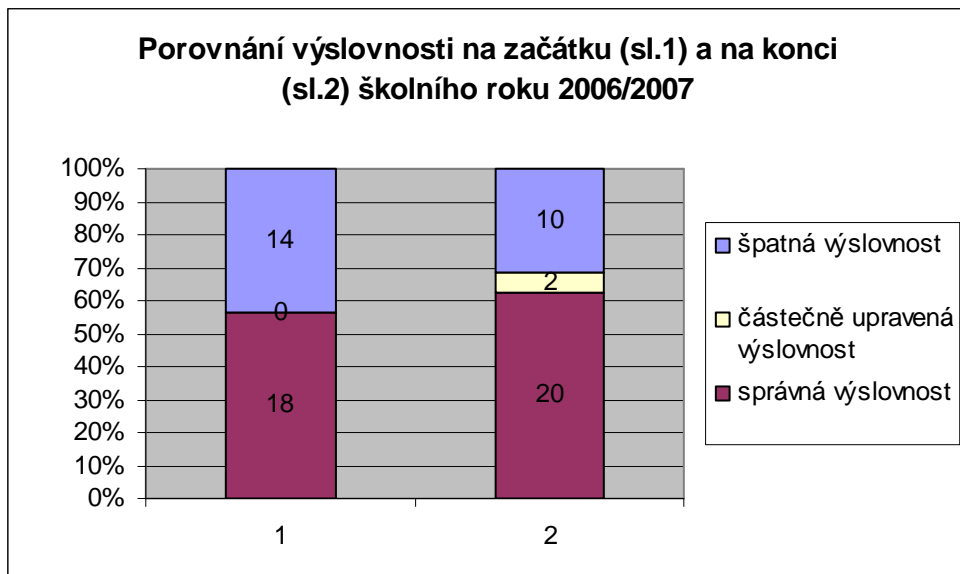

Graf č.2 opět ukazuje poměr nesprávné výslovnosti na počátku školního roku 37% (10) oproti 26% (7) na konci roku.

Správná výslovnost na začátku 63% (17) a na konci 70% (19), částečně zlepšená výslovnost u 4% (1) dětí.

Z grafu můžeme vyčíst zlepšení výslovnosti o 11%.

Graf č.3

Graf č.3 opět ukazuje 44% (14) nesprávné výslovnost na počátku roku v porovnání s 31% (10) na konci roku. Částečně se upravila výslovnost u 6% (2) dětí a poměr správné výslovnosti je na začátku roku 56% (18) ku 63 % (20) na konci školního roku.

Také tento školní rok došlo k zlepšení výslovnosti dětí o 13%.

Porovnáme – li hodnoty zlepšení výslovnosti z všech tří školních let, dostaneme průměrnou hodnotu zlepšení výslovnosti, která je 11,3 %.

Grafy **potvrdily H 1**, protože v průběhu roku se výslovnost zlepšila o 11,3 %

H 2: Předpokládám, že výskyt nesprávné výslovnosti u dětí předškolního věku je okolo 50 %.

Tabulka č.2

Školní roky	Počet dětí předškolního věku	Počet dětí s nesprávnou výslovností	% z předškolních dětí
2004/2005	13	11	85 %
2005/2006	14	10	71 %
2006/2007	16	14	88 %
Celkem	43	35	81%

Tabulka č. 2 ukazuje výskyt nesprávné výslovnosti u dětí předškolního věku v malotřídni mateřské škole za období tří školních let.

H 2 se nepotvrdila, v jednotlivých rocích byl výskyt 85 %, 71 % a 88 % , celkový průměr tedy dosáhl hodnoty 81 %.

H 3: Předpokládám, že polovina dětí předškolního věku již nepoužívá agramatismy

Výsledky vyšetření z hlediska morfologické roviny - používání agramatismů

Tabulka č. 3

Složení	Počet	Četnost výskytu agramatismů			
		Nepoužívá	Používá zřídka (až 5 týdně)	Používá často (2-10 denně)	Používá velmi často (10 a více slov denně)
Chlapci	23	10	8	4	1
Dívky	20	12	6	2	0
Celkem	43	22	14	6	1

Tabulka č. 3 ukazuje četnost výskytu agramatismů u sledovaných dětí.

Následující tabulka převádí početní vyjádření do procentuelního.

Tabulka č. 4

Složení	%	Četnost výskytu agramatismů			
		Nepoužívá	Používá zřídka (až 5 týdně)	Používá často (2-10 denně)	Používá velmi často (10 a více slov denně)
Chlapci	53	23 %	19 %	9 %	2 %
Dívky	47	28 %	14 %	5 %	0
Celkem	100	51 %	33 %	14 %	2 %

Díky tabulce č. 4 je jasné, že **H 3 se potvrdila** neboť 51 % zkoumaných dětí nepoužívá ve svém mluveném projevu agramatismy.

H 4: Předpokládám, že předškolní děti nepoužívají ve svém řečovém projevu jednoduchých vět.

Výsledky z hlediska syntaktické roviny – používání typů vět v řečovém projevu sledovaných dětí

Tabulka č. 5

Složení	Počet dětí	Používají typy vět			
		jednoduché	rozvinuté	souvětí	složitá souvětí
Chlapci	23	1	6	8	8
Dívky	20	0	4	6	10
Celkem	43	1	10	14	18

Tabulka č.6

Složení	%	Používají typy vět			
		jednoduché	rozvinuté	souvětí	složitá souvětí
Chlapci	53	2 %	14 %	19 %	18 %
Dívky	47	0	9 %	14 %	23 %
Celkem	100	2 %	23 %	33 %	41 %

Tabulka č. 5 ukazuje výskyt typů vět v mluveném projevu dětí a tabulka č. 6 převádí početní hodnoty na procenta.

H 4 se nepotvrdila, protože jedno dítě předškolního věku ve svém projevu používalo jednoduchých vět, to jsou 2 % sledovaných dětí.

H 5: Předpokládám, že 30 % dětí má nedostatečnou slovní zásobu.

Výsledky z hlediska lexikální roviny – sledování aktivní slovní zásoby

Tabulka č. 7

Složení	Počet dětí	Nedostatečná slovní zásoba	Dostatečná slovní zásoba
Chlapci	23	8	15
Dívky	20	7	13
Celkem	43	15	28

Tabulka č. 7 ukazuje výsledky výzkumu slovní zásoby dětí. 15 dětí má nedostatečnou slovní zásobu (z toho 8 chlapců a 7 dívek). Domnívám se, že nemalou příčinou je dnešní uspěchaný svět, plný počítačových a televizních podnětů, které dostatečně nerozvíjejí dětskou slovní zásobu.

Tabulka č. 8

Složení	%	Nedostatečná slovní zásoba	Dostatečná slovní zásoba
Chlapci	53	19 %	35 %
Dívky	47	16 %	30 %
Celkem	100	35 %	65 %

Tabulka č.8 ukazuje zjištěná fakta v procentech, přičemž do rizikové skupiny s nedostatečnou slovní zásobou patří 35 % zkoumaných předškolních dětí. **H 5 se tedy nepotvrdila.**

H 6: Předpokládám, že většina (více než 60 %) dětí předškolního věku chápe význam slov a rozumí mluvenému slovu.

Výsledky z hlediska sémantického – chápání významu slov, porozumění mluvené řeči

Tabulka č. 9

Složení	Počet dětí	Chápe význam slov		Nechápe význam slov	
		Počet	%	Počet	%
Chlapci	23	12	28 %	11	25 %
Dívky	20	18	42 %	2	5 %
Celkem	43	30	70 %	13	30 %

Tabulka č.9 udává počty i procenta dětí, které mají dobře rozvinutu sémantickou rovinu.

H 6 se potvrdila, čísla z tabulky jasně ukazují, že 70 % dětí chápe význam slov a rozumí mluvené řeči.

H 7: Předpokládám, že 20 % sledovaných dětí má potíže s komunikací - vzhledem k pragmatické rovině

Výsledky z hlediska pragmatické roviny – používání řeči v životě

Tabulka č. 10

Složení	Počet dětí	Dobře komunikuje		Má obtíže s komunikací	
		Počet	%	Počet	%
Chlapci	23	14	32 %	9	21 %
Dívky	20	15	35 %	5	12 %
Celkem	43	29	67 %	14	33 %

Tabulka č. 10 zachycuje stav pragmatické roviny u sledovaných dětí. Děti, které měly obtíže s komunikací, nedostatečně reagovaly na běžné otázky, jejich samostatný projev neodpovídal požadavkům na projev předškolního dítěte. Získané údaje vystihují stav na počátku předškolního roku, je tedy velká šance, že procento dětí s obtížemi se do vstupu do základní školy podstatně sníží.

Jak ukazuje tabulka č. 10 33 % sledovaných dětí má potíže s komunikací vzhledem k pragmatické rovině. **H 7 se nepotvrdila**, protože předpokládala pouze 20 % výskyt.

Závěr:

Cílem této práce bylo zjistit, jaká je úroveň jazykových dovedností dětí předškolního věku navštěvujících malotřídní mateřskou školu vzhledem k jednotlivým jazykovým rovinám a k jakým změnám ve výslovnosti došlo v průběhu školního roku vlivem zrání dětí a edukačních metod běžně používaných učitelkami.

Hypotéza č.1 se potvrdila. Jak ukazují výsledky grafů, vývoj výslovnosti se na konci školního roku zlepšil. V průměru se výslovnost zlepšila o 11,3 %.

Z hlediska fonetické roviny jsme zjistili, že 81 % zkoumaných dětí má na počátku roku nesprávnou výslovnost. **Hypotéza č. 2 se nepotvrdila.** Tato hodnota je překvapivě vysoká a ukazuje špatný stav výslovnosti u současných předškolních dětí.

Průzkumem morfologické roviny jsme zjistily, že 51 % dětí zkoumaného vzorku na počátku posledního roku docházky do mateřské školy ve svém řečovém projevu již nepoužívá agramatismy a **hypotéza č.3 se tím potvrdila.** 49 % sledovaných dětí používá ve svém projevu agramatismy, je tedy nutné s dětmi pracovat na odstranění tohoto jevu z jejich řečového projevu. Zejména kladným řečovým vzorem a dostatkem podnětů, při kterých si děti uvědomí zákonitosti české mluvnice a získají základní povědomí o správné gramatice.

Z hlediska syntaktické roviny jsme zjistili, že 2 % dětí zkoumaného vzorku dosud používají ve svém projevu jednoduché věty, **hypotéza č.4 se nepotvrdila,** protože předpokládala, že předškolní děti nepoužívají jednoduché věty vůbec.

Sledování lexikální roviny ukázalo, že 35 % zkoumaného vzorku dětí předškolního věku má nedostatečnou slovní zásobu, **hypotéza č.5 se nepotvrdila.**

Průzkum sémantické roviny ukázal, že 70 % zkoumaných dětí má znalosti odpovídající věkové skupině předškolních dětí (5 - 6 let). **Hypotéza č.6 se tedy potvrdila,** neboť předpokládala, že většina dětí (více než 60 %) chápe význam slov a rozumí mluvenému projevu. Ostatních 30 % dětí zkoumaného vzorku má nedostatečné znalosti v oblasti sémantiky, je tedy nutné se zaměřit na její rozvoj. Významy slov, kterým děti nerozumějí, je třeba opakovaně vysvětlovat - zapojit děti, aby samy poznávaly význam slov a tím si ho lépe zapamatovaly.

Z hlediska pragmatické roviny bylo zjištěno, že 32 % zkoumaných dětí má obtíže s komunikací, nedostatečně verbálně vyjadřuje vlastní pocity a zájmy, nedovede formulovat otázky. **Hypotéza č.7 se potvrdila.**

Jak výsledky ukazují, mají zkoumané děti předškolního věku největší potíže v oblasti fonetické (výslovnosti), lexikální (slovní zásoby) a pragmatické. Výchovná a vzdělávací práce pedagogů v malotřídní mateřské škole by se tedy měla ve zvýšené míře zaměřit na intenzivní rozvoj motoriky mluvidel, individuální práci s dětmi zaměřit na správný vývoj jejich výslovnosti, předcházející tak dalšímu možnému reedukačnímu působení, dostatečné podněcování a rozvíjení dětské slovní zásoby. To klade nároky, jak na materiální vybavení prostředí mateřské školy, ve kterém se děti pohybují (rozmanitost, podnětnost, vkusnost, přiměřenost a zajímavost dětskému vnímání, důraz na bezpečnost a dodržování platných hygienických norem...), tak na osobnost pedagoga (řečový vzor, empatické reakce, partnerské vztahy, interakce, flexibilita, kreativita...). Je třeba dávat dětem vhodné komunikační vzory a dostatek prostoru i času pro vlastní verbální vyjadřování, kladení otázek i formulaci odpovědí.

Nedostatečný rozvoj některých jazykových kompetencí u předškolních dětí může mít za následek špatné výsledky ve škole a zejména může vyvolat specifické poruchy učení. Tyto poruchy se mohou projevat v nedokonalé schopnosti naslouchat, myslet, mluvit, číst, psát nebo počítat. Pojem specifické poruchy učení je kategorie, která v sobě zahrnuje celou škálu vývojových obtíží. Specifické poruchy učení jsou poruchami v jednom nebo více psychických procesech, které se účastní v porozumění řeči nebo v užívání řeči, a to mluvené i psané. Dítě má těžkosti zapamatovat si tvar písmen, spojovat je do slabik a přečíst je, psaní bývá neobratné, dítě se dopouští mnoha chyb, jeho pozornost je roztržštěná, dítě se obtížně soustředí a těžko si zapamatovává nové věci. Jde přitom o děti s normální a někdy i nadprůměrnou inteligencí. Můžeme se setkat s dalšími doprovodnými příznaky, a sice s emocionální labilitou, charakteristickými projevy přecitlivělosti, impulzivity, poruchami pozornosti, poruchami paměti, poruchami orientace v prostoru a čase, poruchami rytmických schopností apod.

Také Miloš Sovák (Logopedie předškolního věku, 1984) zdůrazňoval, že „právě v útlém věku je možno předcházet poruchám řeči dobrou výchovou řeči“, protože „veškerá výchova má trvalejší výsledky, začíná-li již od nejtěplejšího věku dítěte.

Výchovou lze překonávat i poruchy již vzniklé“, vyvolané výchovnými chybami rodičů a jejich netrpělivostí a spěchem; proto má být hlavně v předškolních výchovně vzdělávacích zařízeních „péče o řeč nedílnou součástí předškolní výchovy“.

Shrnutí:

Práce nastínila postavení jazykové výchovy v současném systému předškolního vzdělávání.

Jak určil RVP PV, je součástí každé jeho oblasti, týká se dítěte a jeho psychiky, dítěte a jeho těla, vztahu dítěte k druhým, ke společnosti a ke světu. Vliv jazykové výchovy k jednotlivým jazykovým rovinám stanovil cíle jazykové výchovy. Naplněním příslušných cílů získávají děti jazykové kompetence.

V mateřské škole využívají učitelky 12 metod k naplnění cílů jazykové výchovy a díky těmto metodám děti získávají příslušné jazykové kompetence.

Praktická část popsala výzkum v malotřídní mateřské škole. Zkoumal jazykové schopnosti předškolních dětí ve vztahu k jazykovým rovinám – fonetické, morfologické, syntaktické, lexikální, sémantické a pragmatické.

Seznam použité a citované literatury:

- DVOŘÁK,J. *Logopedický slovník*. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum.Edice Logopedia clinica, 2001.
- DACHMANOVÁ,J., BALHAR, J., BLATNÁ, R., a kol. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002
- EDELSBERGER,L., KÁBELE,F., LUDVÍK,F., MARTINOVSKÁ,M.,PREDMENSKÝ,V., VAŇOUS,J., SOVÁK, M. *Defektologický slovník*. Praha: SPN, 1978
- FILČÍKOVÁ - HERFORTOVÁ, M. *Výchova řeči u dětí předškolního věku*. Praha : SPN 1961
- HARTL,P., HARLTLOVÁ,H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000
- KOLBÁBKOVÁ, H. *Logopedické omalovánky – Už to umím říct, Mami!* . Praha : Pansofia, 1996
- KOLLÁRIKOVÁ,Z., PUPALA,B. *Předškolní a primární pedagogika*. Praha: Portál, 2001
- KLENKOVÁ, J. *Diagnostika předškoláka*, Brno: MC, 2003
- KUTÁLKOVÁ, D. *Logopedická prevence*. Praha: Portál, 1996
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998
- LECHTA,V. *Logopedické repetitorium*. Bratislava: SPN, 1990
- PRÚCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1998
- SOVÁK, M. *Logopedie*. Praha: SPN, 1978
- SOVÁK, M. *Logopedie – metodika a didaktika*. Praha: SPN, 1984
- SOVÁK, M. *Logopedie předškolního věku*. Praha: SPN, 1984
- SVOBODOVÁ,E. *Obsah a formy předškolního vzdělávání*. České Budějovice: 2007
- VÁGNEROVÁ, M. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: UK, 2001
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000
- Národní program rozvoje vzdělávání v ČR*. Praha: Tauris, 2001